

Bijlagen bij Examenstelsels

Een vergelijking van de examenstelsels in België, Frankrijk, Duitsland, Finland en het International Baccalaureate

Bijlagen bij Examenstelsels

Een vergelijking van de examenstelsels in België, Frankrijk, Duitsland, Finland en het International Baccalaureate

Paul van der Molen & Remco Feskens

Inhoud

Leeswijzer	5
Bijlage 1 België (Vlaanderen)	6
Bijlage 2 Frankrijk	12
Bijlage 3 Duitsland (Noordrijn-Westfalen)	22
Bijlage 4 Finland	35
Bijlage 5 International Baccalaureate Diploma Programme	44
Annex Aanvullende informatie bij bijlage 5	53

Leeswijzer

In het hoofdrapport “Examenstelsels, een vergelijking van examenstelsels in België, Frankrijk, Duitsland, Finland en het International Baccalaureate” wordt de vraag ‘Wat is een examenstelsel’ beantwoord. Het geeft daarbij een lijst met facetten die onderdeel uitmaken van een examenstelsel. In de bijlagen hieronder vindt u een gedetailleerde beschrijving van de vijf examenstelsels aan de hand van deze lijst van facetten. De nadruk in deze bijlagen ligt dus op de beschrijving, daar waar het hoofdrapport vooral ingaat op de verschillen tussen de examenstelsels en wat dit voor de Nederlandse context zou kunnen betekenen. Het is zeer wel denkbaar dat tijdens het lezen van het hoofdrapport de lezer graag nog wat meer details zou willen weten. Deze bijlagen zijn bedoeld om in die situaties te voorzien. Het fungeert daarmee als een soort naslagwerk.

Bijlage 1 | België (Vlaanderen)

Algemeen

Het Belgische schoolsysteem kent drie systemen gebaseerd op de drie nationale talen: Nederlands, Frans en Duits. In dit rapport focussen we op de situatie in Vlaanderen. De onderwijshouden in het Franse en Duitse onderwijs verschillen wel maar de structuur is gelijk. Er is een zesjarige middelbare school die is opgedeeld in drie graden van elk twee jaar. Het Belgische secundaire onderwijs is bijna klaar met de overgang naar een nieuw systeem. Deze onderwijsverandering is in 2019 begonnen. In september 2024 zal ook het laatste jaar van het secundair onderwijs overgaan naar het nieuwe systeem. De invoering van dit nieuwe systeem wordt de modernisering genoemd. In dit nieuwe systeem bestaan globaal genomen drie stromen: een theoretische stroom die voorbereidt op hoger onderwijs, een arbeidsmarktgerichte stroom die voorbereidt op de beroepspraktijk en een stroom die een mengvorm is van deze twee. Deze drie onderwijstypen worden respectievelijk doorstroomgericht, arbeidsmarktgericht en arbeids- + doorstroomgericht genoemd. De 'oude situatie wordt nader toegelicht in het rapport over de onderwijssystemen (Cito, 2024). In deze oude situatie bestaan er drie richtingen die zich min of meer laten vergelijken met de drie zojuist genoemde. Dat betekent dat het ASO, het BSO en het TSO uit de oude benaming min of meer overeenkomt met doorstroomgericht, arbeidsmarktgericht en de dubbele finaliteit. Deze oude benaming ASO worden nog steeds veel gebruikt. Het examenstelsel dat hier beschreven wordt betreft de diplomafase in het Algemeen Secundair Onderwijs (ASO) oftewel, de laatste twee jaar van de doorstroomgerichte opleiding. Ongeveer 37 procent van de leerlingen doorloopt dit niveau van onderwijs (Cito, 2024).

Het cijfersysteem

In België bestaat er geen nationaal vastgelegd cijfersysteem. Scholen zijn vrij om een cijfersysteem naar keuze te hanteren. Een veel voorkomend systeem loopt van 0 tot 100 waarbij de score is ingegeven door het percentage punten dat de leerling op de toets behaald heeft. Er zijn dus ook geen landelijke criteria hoeveel punten minimaal benodigd zijn voor een voldoende. Een rondgang langs een paar scholen leert dat 50 punten over het algemeen wordt gezien als de scheidslijn.

De toelating

In Vlaanderen gaan leerlingen op 12-jarige leeftijd van het basisonderwijs naar het secundair onderwijs. Aan het einde van het basisonderwijs beslist de klassenraad of zij de leerling het 'Getuigschrift basisonderwijs' toekent. Zij baseert zich daarbij op de doelen uit het leerplan en oordeelt of de leerling in voldoende mate de eindtermen basisonderwijs beheerst. Het percentage leerlingen dat zonder getuigschrift naar het secundair onderwijs gaat, bedraagt ongeveer 13%. Leerlingen zonder getuigschrift stromen naar klas 1B. De rest gaat naar klas 1A. De leerlingen uit klas 1B die zonder een getuigschrift van de basisschool zijn gekomen, proberen alsnog het getuigschrift basisonderwijs te verkrijgen. Dit lukt een heel aantal leerlingen wel, maar niet iedereen. De 13% die zonder getuigschrift naar klas 1B ging, betreft ongeveer 9.500 leerlingen. Ongeveer 7.500 van deze leerlingen haalt alsnog het getuigschrift in klas 1B en nog eens 750 leerlingen het jaar daarna. Uiteindelijk haalt dus 98% van alle leerlingen het getuigschrift.

De cognitieve uitdaging van de drie onderwijstypen (doorstroomgericht, arbeidsmarktgericht en arbeids- + doorstroomgericht) is verschillend. Als leerlingen uit klas 1A hun onderwijs willen vervolgen in de richting 'doorstroomgericht', dan kan dat. De school geeft weliswaar advies, maar de ouders en de leerling kunnen ervoor kiezen dit advies niet op te volgen. Dit zorgt er veelal voor dat leerlingen proberen zo hoog mogelijk in te zetten. Echter, in de loop van de middelbare school blijkt dat er toch een aantal leerlingen in een stroom te zitten die niet de best

passende is. Er zijn in die situatie twee mogelijkheden: zittenblijven of verdergaan in een schooltype met andere accenten die beter aansluiten bij de interesse en capaciteiten van de leerling. Daarbij is er in Vlaanderen veel discussie wat beter is. Een groot aantal zittenblijvers heeft nadelen, zeker gezien vanuit de efficiëntie van onderwijs. Er is de laatste tijd veel aandacht voor het standpunt dat het beter is om op een lager niveau verder te gaan. Dit wordt in de volksmond vaak 'het waterval-systeem' genoemd. Dit is ook terug te zien in de percentages leerlingen die in elk van de schooltypen zit. Zo neemt dit percentage toe van 13% naar 17% voor respectievelijk klas 1B en klas 2B. Een ander voorbeeld is dat het aandeel leerlingen in het cognitief meest uitdagende schooltype ASO afneemt van klas 3 naar klas 6. In 2022 zat 47% van alle leerlingen in het ASO. In klas 6 nog maar 35%. Het blijkt dat er meer jongens uit ASO uitstromen dan meisjes. Het aandeel meisjes neemt namelijk gestaag toe van 55,0% in klas 3 naar 57,6% in het examenjaar.

De regels rond de samenstelling van het vakkenpakket

Leerlingen in de derde graad van het ASO kunnen kiezen uit verschillende studierichtingen. Er is een landelijke globale omschrijving van elk van deze studierichtingen. Hierin staan de leerdoelen en de eindtermen die behaald moeten worden. Er zijn wel zeventien richtingen waaronder een aantal richtingen die specifiek zijn geschreven vanuit een onderwijsfilosofie zoals bijvoorbeeld Steiner, Freinet of Yeshiva (Joods curriculum). Het is dan ook niet verrassend dat de meeste scholen niet zeventien maar 'slechts' acht tot veertien van deze richtingen aanbieden. Met de invoering van de modernisering die vanaf vorig jaar geldt voor leerlingen die instromen in de derde graad zijn ook de studierichtingen licht gewijzigd. De wijzigingen lijken echter geen fundamentele wijzigingen te zijn maar eerder aanpassingen van het oude al bestaande systeem. Het aantal studierichtingen is ingeperkt van twintig naar zeventien. Nieuw is de studierichting Freinetpedagogiek. Tabel 1 toont de zeventien studierichtingen die leerlingen vanaf 2023 kunnen kiezen in de laatste twee jaar van de doorstroomgerichte opleiding. In het Vlaamse jargon heet dit de doorstroomgerichte finaliteit.

Tabel 1 | De zeventien studierichtingen in Vlaanderen

Studierichting	
1	Economie-moderne talen
2	Economie-wiskunde
3	Freinetpedagogie
4	Grieks-Latijn
5	Grieks-wiskunde
6	Humane wetenschappen
7	Latijn-moderne talen
8	Latijn-wetenschappen
9	Latijn-wiskunde
10	Moderne talen
11	Moderne talen-wetenschappen
12	Rudolf Steinerpedagogie
13	Sportwetenschappen
14	Topsport-economie
15	Topsport-wetenschappen
16	Wetenschappen - wiskunde
17	Yeshiva

Scholen hebben veel vrijheid om de studierichtingen zelf in te vullen zolang ze ervoor zorgen dat de eindtermen goed zijn afgedekt. Ze laten door middel van lessentabellen zien welke vakken worden gegeven en hoeveel lesuren per week er in deze vakken wordt lesgegeven. Dit aantal is belangrijk voor de berekening van het gemiddeld cijfer over alle vakken heen dat gebruik wordt bij de diplomabeslissing. Het aantal lessen per week bepaalt het gewicht dat het cijfer van dat vak krijgt in de berekening van het gemiddelde.

Hoewel de lessentabellen tussen scholen verschillen, zijn er wel een aantal overeenkomsten. Zo volgen de leerlingen vrijwel altijd 31-33 lesuren per week waarvan zo'n 23 uur gevormd worden door een basispakket. Bijna alle scholen werken met lesuren van 50 minuten. Tabel 2 laat een voorbeeld van zo'n basispakket zien.

Tabel 2 | Voorbeeld van een lesurentabel van het basispakket.

Vak	# lesuren
Nederlands	4
Frans	3
Engels	2
Aardrijkskunde	1
Geschiedenis	2
Wiskunde	4
Natuurwetenschappelijke vakken*	3
Godsdienst / levensbeschouwing	2
Lichamelijke opvoeding (sport)	2
Totaal	23

*veelal biologie, natuurkunde en scheikunde

We spreken hier over de basis omdat leerlingen een vak breder en dieper kunnen bestuderen door te kiezen voor een studierichting waarin dit vakgebied uitgebreider wordt behandeld. Op deze manier kan een leerling meer verdiepende en verbredende lessen krijgen in moderne vreemde talen, wiskunde, de natuurwetenschappelijke vakken of lichamelijke opvoeding (sport). De basis vormt daarbij een deelverzameling van het grotere verdiepende vak. De leerlingen zijn echter wel gescheiden. Leerlingen die alleen de basis van natuurwetenschappelijke vakken volgen, zitten fysiek meestal niet samen in de klas met de leerlingen die een studierichting hebben gekozen die dit vakgebied uitgebreider en dieper bestuderen.

Naast het basispakket geven de zeventien verschillende studierichtingen een invulling aan de overige 8-10 lesuren per week. Een leerling moet dus kiezen voor een studierichting en daarmee ligt zijn vakkenpakket vrijwel altijd vast. Het aantal scholen waar de leerling zelf nog de keuzevrijheid heeft om binnen de studierichting een keuze te maken, is zeer beperkt. Op sommige scholen kan de leerling die gekozen heeft voor de studierichting wiskunde/ wetenschappen bijvoorbeeld kiezen voor óf een grotere nadruk op wiskunde met 8 uur wiskunde per week óf een grotere nadruk op de natuurwetenschappen met 6 uur wiskunde en 2 uur projectonderwijs of STEM¹-onderwijs. Deze 2 uur projectonderwijs komen dan bovenop de reguliere natuurwetenschappelijke vakken. Dit projectonderwijs komt in de buurt van de in Nederland bekende vakken NLT of O&O².

1 Science, Technology, Engineering, Mathematics

2 De middelbare schoolvakken Natuur, leven en technologie en Onderzoeken en ontwerpen.

De keuze van het vakkenpakket

Leerlingen kunnen kiezen uit zeventien verschillende studierichtingen. Veel studierichtingen zijn een combinatie van twee vakgebieden of vakdomeinen, bijvoorbeeld de studierichting 'Economie-moderne talen' is opgebouwd uit de vakdomeinen economie en moderne talen. Deze studierichting bevat naast een groot economie ook meer lessen in de moderne vreemde talen en in taalwetenschappen. Tabel 3 toont de vijf meest populaire studierichtingen. De verdeling van leerlingen over de studierichtingen is al lange tijd redelijk stabiel.

Tabel 3 | Aantal leerlingen dat binnen het ASO kiest voor een bepaalde studierichting in 2022

Studierichting	Aantal	%
Wetenschappen*-wiskunde	7.459	29
Humane wetenschappen**	5.016	20
Economie-moderne talen	4.397	17
Latijn-wiskunde	1.756	7
Moderne talen-wetenschappen	1.567	6
overig	5.215	21
Totaal	25.410	100

* meestal biologie, natuurkunde en scheikunde

** gedragswetenschappen, cultuurwetenschappen, taal en communicatie

Er zijn drie studierichtingen die duidelijk vaker worden gekozen dan de andere studierichtingen. Twee derde van de leerlingen kiest voor een van deze drie studierichtingen. Interessant is de populariteit van humane wetenschappen. Dit is een voorloper voor studies zoals psychologie, pedagogiek en communicatie wetenschappen. In Nederland bestaat er eigenlijk geen middelbare schoolvak dat in dit vakdomein valt.

Zoals reeds aangegeven, bestaan veel studierichtingen uit twee vakdomeinen. Om beter inzicht te krijgen in de voorkeuren van de leerlingen is daarom een overzicht gemaakt van de aantallen leerlingen die gekozen hebben voor bepaald vakdomein. Tabel 4 toont deze aantallen leerlingen.

Tabel 4 | Aantal leerlingen dat binnen het ASO kiest voor een bepaald vakdomein in 2022

Vakdomein	Aantal studierichtingen	Aantal leerlingen	% leerlingen*
Wetenschappen	6	10733	42
Wiskunde	6	10637	42
Moderne talen	6	7156	28
Economie	3	6170	24
Humane wetenschappen	1	5016	20
Klassieke talen	7	4144	16
Sportwetenschappen	1	624	2
Rudolf Steiner Pedagogie	1	199	1
Topsport	3	56	0
Yeshiva	1	52	0

* Percentages tellen op tot meer dan 100% (een studierichting bevat vaak meerdere vakdomeinen)

Wiskunde en wetenschappen worden duidelijk het meest gekozen. Daarna volgen er nog vier domeinen die ook relatief veel worden gekozen. De meeste vakdomeinen zorgen voor een uitbreiding van het basispakket. Zo wordt bij de studierichtingen met wetenschappen het aantal lesuren biologie, natuurkunde en wiskunde vaak verdubbeld ten opzichte van het basispakket. Voor de studierichtingen met wiskunde geldt dat er 6, 7 of 8 uur wiskunde gegeven wordt tegen 4 (of soms 3) uur die genoemd zijn bij het basispakket. Het vakdomein moderne talen wordt vaak gevuld met extra uren Frans en Engels en met Spaans of Italiaans als extra vak. Daarnaast wordt er ook vaak een algemeen vak gegeven met namen als Taalkunde of Taaltechnologie en taalredactie. Voor het vakdomein sportwetenschappen geldt dat er extra uren fysiek onderwijs worden gegeven maar deze studierichting bevat naast de extra fysieke lesuren ook een aantal theoretische vakken zoals bewegingswetenschappen en training, coaching en begeleiding met daarbij ook een uitbreiding van de natuurwetenschappelijke vakken.

Naast deze vakdomeinen die een uitbreiding van het basispakket vormen, zijn er ook vakdomeinen die niet in het basispakket voorkomen. Bijvoorbeeld bieden veel scholen binnen het vakdomein economie een groot vak economie (5 uur) aan. Het vak economie zit niet in het basispakket. Hetzelfde geldt voor de studierichting humane wetenschappen en voor het vakdomein klassieke talen.

De verzameling van informatie voor de diplomabeslissing

Voor de diplomabeslissing worden meestal alleen de cijfers meegenomen die in het laatste jaar behaald zijn. Daarbij maakt de school bekend hoe zwaar de afsluitende toetsen meetellen ten opzichte van de cijfers die zijn verkregen met kleinere toetsen en overhoringen. De afsluitende toetsen zijn meestal klassieke toetsen die na afloop van elk semester gehouden worden in een aparte toetsweek. De kleinere toetsen en overhoringen worden gegeven in dezelfde weken waarin ook onderwijs wordt gegeven. Sporadisch wordt een praktische opdracht ingezet. Scholen zoeken naar een goede verdeling tussen de grote integrale afsluitende toetsen en de kleine toetsen die zijn afgenomen tijdens het onderwijs. De verdeling varieert van 70/30 tot 50/50.

De planning / De normering

België kent geen landelijke eindexamens. Er is dus ook geen sprake van een landelijke planning of een landelijke normering. Wel is er een uitgebreid regelmatig onderzoek door de onderwijsinspectie. Zij bepalen of de school alles op orde heeft ten aanzien van het bereiken van de leerdoelen en het afdekken van de eindtermen.

De diplomering

Er zijn geen landelijke regels voor de diplomering. Scholen beslissen zelf of een leerling gediplomeerd wordt of niet. De klassenraad neemt deze beslissing. Daarbij hanteert de klassenraad regels die meestal niet op schrift staan. Een ongeschreven regel die wel wat richting geeft, is dat het gewogen gemiddeld cijfer van alle vakken meer dan 50 moet zijn. Bij de berekening van het gewogen gemiddelde geldt dat gewicht van een vak wordt bepaald door het aantal lesuren in dat vak.

De exacte criteria worden bewust niet gepubliceerd. Dit geeft de klassenraad iets meer vrijheid om te beslissen naar eigen goeddunken zonder daarbij verantwoording af te hoeven leggen over uitzonderingen die gemaakt zijn. Wel wordt er geconstateerd dat er een steeds verdergaande juridisering optreedt. Daarmee wordt bedoeld dat ouders een negatieve beslissing van de klassenraad aanvechten. De school zal in dit soort gevallen moeten beschikken over een goed dossier om het besluit te kunnen onderbouwen.

De herkansing

Leerlingen hebben geen recht op herkansing. Alleen in overduidelijke overmachtssituaties is de school genegen om een herkansing aan te bieden.

Na het examen

In het nieuwe systeem krijgen leerlingen die geslaagd zijn voor het examen in de doorstroomfinaliteit (ASO) of de dubbele finaliteit (TSO) een diploma met onderwijskwalificatie niveau 4 (OK4). Hiermee kunnen zij naar het hoger onderwijs of een zevende jaar volgen dat speciaal voorbereidt op wetenschappelijk onderwijs. Dit zevende jaar is vooral bedoeld voor leerlingen die zich nog wat verder willen ontwikkelen in de wiskunde en natuurwetenschappen. Ook kunnen ze een sense (secundair-na-secundair) traject starten. Dit is een gespecialiseerde beroepsopleiding. Ten slotte kunnen deze leerlingen zich inschrijven voor een graduaat opleiding (associate degree). Leerlingen in de arbeidsmarktfinaliteit krijgen een diploma onderwijskwalificatie niveau 3. Na een zevende jaar kunnen ze een onderwijskwalificatie niveau 4 behalen. De laatste jaren doet ruim driekwart van de BSO leerlingen dat. Ze hebben daarmee ook een diploma waarmee ze aan een bacheloropleiding kunnen starten.

Na het behalen van een OK4 diploma kan een leerling starten aan een vervolgopleiding in het hoger onderwijs. Daarbij zijn er een paar studierichtingen met een numerus fixus maar voor de meeste voor de meeste studies geldt dat het diploma voldoende is om te mogen starten. Er zijn wel toetsen die gemaakt kunnen worden maar deze zijn niet bindend. Ze zijn bedoeld om de leerling te helpen een inschatting te maken van zijn kansen. Het aandeel leerlingen dat rechtstreeks van het TSO naar een academische bachelor-opleiding begint is bij de meeste studierichtingen vrij laag, minder dan 10%. Alleen bij de richting techniek was het ruim 30%. Het studierendement van deze groep is wel relatief laag (minder dan 50% behaalt het eerste jaar, vergeleken met ongeveer 75% voor een vergelijkbare groep die ASO heeft doorlopen). De Universiteit van Antwerpen meldt dat ongeveer 12% van de nieuwe aanmeldingen een TSO-vooropleiding heeft gedaan. Veel van deze leerlingen hebben een schakelklas doorlopen.

Vlaanderen kent een professionele bacheloropleiding van drie jaar. Na een aanvullende pre-master opleiding kan de leerling daarna doorstromen naar een masterstudie. Naast deze professionele bacheloropleiding bestaan de driejarige academische bacheloropleidingen aan de universiteit. Er bestaan grote verschillen in de doorstroomverdeling tussen academische en professionele bacheloropleidingen in relatie tot de gevolgde studierichting in het secundair onderwijs. Zo kiest van de leerlingen met een studierichting humane wetenschappen of Economie/moderne talen ongeveer de helft voor een academische bacheloropleiding. Bij de studierichting wiskunde/wetenschappen is dat meer dan 90% en bij Latijn/wiskunde zelfs 99%.

Bijlage 2 | Frankrijk

Algemeen

Het middelbaar onderwijs in Frankrijk kenmerkt zich door een latere selectie, zeker vergeleken met Nederland, België en Duitsland. Leerlingen hebben tot de leeftijd van 15 jaar gezamenlijk les op een collège. Leerlingen sluiten dit onderwijs af met een examen. We zullen in dit rapport ook enige aandacht besteden aan dit examen omdat er wel een verband is met het eindexamen dat de leerlingen drie jaar later maken. Na het collège gaan leerlingen uiteen in meerdere richtingen. Dit rest van dit hoofdstuk focust op het onderwijs en het examen van het baccalauréat général. Ongeveer 43% van de leerlingen doorloopt dit type onderwijs (Cito, 2024).

Het cijfersysteem

In Frankrijk worden schoolcijfers gegeven op een schaal van 1 - 20. De cijfers kunnen echter niet met het Nederlandse systeem vergeleken worden door eenvoudigweg de cijfers te delen door 2. In Frankrijk wordt het diploma toegekend wanneer het gemiddelde van de cijfers 10,0 of hoger is. In Nederland geldt een regel dat het gemiddelde van de cijfers een 6,0 moet zijn. Bijzonder daarbij is dat in Nederland de cijfers worden afgerond op een geheel cijfer voordat het gemiddelde wordt berekend. Iemand met voor alle vakken een 5,51 voldoet daarmee aan de eis van gemiddeld een 6,0. Eigenlijk ligt de grens in Nederland dus bij 5,5. Wanneer we dat vergelijken met Frankrijk waar de cijferschaal twee zo lang is, dat ligt de grens in Nederland net iets hoger dan in Frankrijk.

De toelating

In Frankrijk gaan leerlingen tot en met 11 jaar naar de lagere school. Daarna gaan ze naar een collège. Aan het eind van het collège doen de leerlingen een examen, het *Diplôme National de Brevet*, kortweg Brevet. De meeste leerlingen die dit examen doen zijn 15 jaar. Dit examen bestaat uit twee delen: vijf landelijke examens en een schoolgebonden evaluatie van basisvaardigheden. Deze basisvaardigheden worden opgedeeld in acht domeinen. Deze acht domeinen van basisvaardigheden (*maîtrise du socle*) zijn:

- Taal om te denken en te communiceren: Frans;
- Taal om te denken en te communiceren: Moderne vreemde taal (Engels);
- Talen om te denken en te communiceren: wiskundig, wetenschappelijk en computertalen;
- Talen om te denken en te communiceren: de taal van de kunst en het menselijk lichaam;
- Methoden en hulpmiddelen om te leren;
- De vorming van de persoon en de burger;
- Natuurlijke en technische systemen;
- Representaties van de wereld en menselijke activiteit.

De vijf landelijke examens bestaan uit vier schriftelijke en een mondeling examen. De vier schriftelijke examens zijn:

- Frans
- wiskunde
- geschiedenis, aardrijkskunde en burgerschapsvorming
- natuurkunde, scheikunde, levens- en aardwetenschappen en technologie

Leerlingen die 400 of meer punten halen van de maximale score van 800 punten, verkrijgen het Brevet-diploma. De landelijke examens en de schoolgebonden evaluatie tellen elk voor de helft mee. In beide onderdelen kunnen dus maximaal 400 punten worden behaald. De examens Frans en wiskunde en ook het mondeling kennen een maximale score van 100 punten, de andere twee schriftelijke examens elk 50 punten. De 8 domeinen van de schoolgebonden evaluatie leveren elk 50 punten. In 2023 behaalde 89% van de leerlingen het brevet-diploma. Daarbij moet

worden opgemerkt dat 25% niet slaagt voor de landelijke examens omdat ze voor dit onderdeel minder dan 200 punten behaalden. Ter vergelijking: 6% van de leerlingen was niet geslaagd voor de schoolgebonden evaluatie.

Tabel 5 | Uitslag van het Brevet-examen met het percentage leerlingen dat is geslaagd of gezakt op de twee onderdelen daarvan

Uitslag	Landelijk examen (Epreuves terminal)	Schoolgebonden evaluatie (Maîtrise du socle)	% leerlingen
geslaagd	+	+	74,8
	–	+	14,0
	+	–	0,2
Gezakt	–	+	5,0
	+	–	0,3
	–	–	5,7

Uit Tabel 5 valt af te lezen dat 14% van de leerlingen niet slaagde voor de landelijke examens maar wel een diploma behaalde op basis van de compensatie die zij verkregen uit de schoolgebonden evaluatie. Het wordt in Frankrijk wel als een beperking ervaren dat er grote verschillen zitten tussen de beoordeling van scholen. Dit ondermijnt het vertrouwen in de waarde van het diploma.

Na het afsluiten van het collège volgt een keuze voor het baccalaureat of een beroepsopleiding, het CAP. Bijna 90% van de leerlingen vervolgt het onderwijs in het baccalaureat dat wordt gegeven aan een *lycée* en dat drie jaar duurt. De klassen worden de tweede (*seconde*), de eerste (*première*) en het laatste jaar (*terminale*) genoemd (respectievelijk vergelijkbaar met de Nederlandse klas 4, 5 en 6). De drie vormen van het baccalaureat zijn: het *baccalaureat général*, het *baccalaureat technologique* en het *baccalaureat professionnel*. De eerste is vooral theoretisch, vergelijkbaar met het vwo in Nederland. De tweede, het *baccalaureat technologique*, is theoretisch maar bevat een aantal praktijkgerichte elementen zoals management, verpleegkunde, hotelopleiding en podiumkunsten. Dergelijke scholen runnen soms volledig in de praktijk werkende bedrijven of instanties. Deze schoolvorm bevat voor veel leerlingen een hoog leerwerktraject-gehalte. Het *baccalaureat professionnel* tenslotte kent ook veel theoretische vakken maar is daarnaast ook beroepsgericht.

Binnenkort gaat er een nieuwe regeling in waarbij het Brevet meer impact krijgt bij de toelating tot het baccalaureat. Tot nu toe kon elke leerling die op een *lycée* aangenomen was, daar ook beginnen. Vanaf 2025 zullen leerlingen die het Brevet niet hebben gehaald en die wel naar het baccalaureat *général* of *technologique* willen, eerst een schakelklas moeten volgen. Deze schakelklas biedt extra aandacht voor de basisvakken en kent enkele leerlingsspecifieke onderdelen. Op deze manier hoopt de Franse overheid dat leerlingen beter voorbereid beginnen aan de laatste drie jaar middelbare school. Er is gekozen voor een schakelklas in plaats van zitten blijven en het Brevet-examen opnieuw doen, omdat het voor de leerling motiverender is om wel verder te gaan, het examen niet opnieuw te hoeven doen en hulp op maat te krijgen op specifieke persoonlijke aandachtspunten.

Ongeveer 60% van de leerlingen kiest na het collège voor het baccalaureat *général* of *technologique*. De uitsplitsing tussen deze twee volgt pas aan het eind van de *seconde*, dus na een jaar onderwijs gevolgd te hebben op het *lycée*. Ongeveer driekwart van deze leerlingen kiest uiteindelijk voor het baccalaureat *général*, het schooltype dat voorbereidt op een vervolgopleiding op de universiteit of in het hoger onderwijs.

De regels rond de samenstelling van het vakkenpakket

De laatste twee jaar van het baccalaureat général vormen een afgebakende periode in de opmaat naar de diplomering. Leerlingen leveren in deze periode prestaties die er uiteindelijk toe moeten leiden dat de leerling zijn diploma haalt. De belangrijkste indicator voor diplomering is het overall gemiddeld eindcijfer. Dat is het gewogen gemiddelde van alle vakken die de leerling in de laatste twee jaar heeft gevolgd,. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen vakken die alleen een eindafsluiting kennen, de *épreuves terminales*, en vakken die een continue evaluatie kennen, de *contrôle continu*. De *contrôle continu* is vergelijkbaar met het Nederlandse school-examen. Er wordt voorafgaand aan het onderwijs een overzicht gemaakt van de toetsen die zullen meetellen. Dit overzicht is iets globaler dan het Nederlandse PTA. Het bevat bijvoorbeeld geen datum waarop de toetsen worden afgenomen.

Het overall gemiddeld eindcijfer wordt voor 60% bepaald door de eindafsluitingen en voor 40% uit de cijfers die zijn behaald in de *contrôle continu*. Hierbij is wel iets bijzonders aan de hand in Frankrijk: Bij de vakken die een eindafsluiting kennen, tellen de cijfers die behaald zijn gedurende het onderwijs niet mee. Nog een andere bijzonderheid: Het vak Frans wordt afgesloten in het voorlaatste jaar.

Aan het begin van het voorlaatste jaar (*première*) kiest de leerling drie ‘grote’ vakken, de zogenaamde *spécialité*-vakken. Er bestaan dertien *spécialité*-vakken maar niet alle scholen bieden alle 13 vakken aan. Aan het begin van het laatste jaar (*terminale*) kiest de leerling in welke twee *spécialité*-vakken hij het landelijk afsluitend examen gaat doen. Daarmee laat de leerling één van de drie *spécialité*-vakken vallen en kiest de leerling er dus voor dat de cijfers die de leerling voor dat vak heeft behaald in de voorlaatste klas meetellen in de *contrôle continu*. Voor de andere twee *spécialité*-vakken zal het cijfer bepaald worden door het afsluitend examen dat de leerling aan het eind van het laatste schooljaar zal afleggen.

Tabel 6 geeft een overzicht van de gewichten van de cijfers voor de verschillende vakken in de berekening van het overall gemiddeld eindcijfer. Hierin is bijvoorbeeld te zien dat het landelijk examen Frans en het mondeling in het vak Frans elk voor 5% meetellen in het overall gemiddeld eindcijfer.

Tabel 6 | Gewichten van de cijfers van de verschillende vakken voor de berekening van het overall gemiddeld eindcijfer

Vorm van afsluiting	Vak	Première	Terminale	Totaal
Épreuves terminales	Frans (schriftelijk en mondeling)	10 (5+5)		10
	Filosofie		8	8
	Spécialité-vak 1		16	16
	Spécialité-vak 2		16	16
	Grand oral ('groot mondeling')		10	10
	Totaal	10	50	60
Contrôle continu	Spécialité-vak 3	8		8
	Basisvak geschiedenis / aardrijkskunde	3	3	6
	Moderne vreemde taal A	3	3	6
	Moderne vreemde taal B	3	3	6
	Basisvak natuurwetenschappen	3	3	6
	Lichamelijke opvoeding en sport		6	6
	Maatschappijleer/burgerschap	1	1	2
	Totaal	21	19	40

Naast al deze vakken heeft de leerling de mogelijkheid om in het voorlaatste jaar één keuzevak te doen waarbij Latijn/Grieks nog als extra optie gekozen kan worden. Deze vakken worden de opties genoemd. De opties zijn:

- Moderne vreemde taal C (kan ook regionale streektaal zijn)
- Latijn en/of Grieks
- Lichamelijke opvoeding en sport
- Kunst (beeldende kunst, audiovisuele film, dans, kunstgeschiedenis, muziek of theater)
- Gebarentaal

In het laatste jaar kan de leerling een keuzevak uit deze lijst kiezen maar daarbovenop kan de leerling nog een aanvullend extra keuzevak kiezen. Er zijn drie van dergelijke extra keuzevakken:

- 1 Aanvullende wiskunde voor leerlingen die geen spécialité-vak wiskunde hebben
- 2 Expert wiskunde voor leerlingen die wel een spécialité-vak wiskunde hebben gekozen en graag nog wat extra wiskunde willen
- 3 Rechten en grote kwesties in de hedendaagse wereld.

Alle keuzevakken tellen mee met gewicht 2 voor elk jaar dat het keuzevak gevolgd wordt. Wanneer de leerling één keuzevak gedurende één jaar heeft gekozen wordt bij de berekeningen van het overall gemiddeld cijfer het totaal dus gedeeld door 102.

Frankrijk kent een vrij strakke regie op het onderwijs. Dit uit zich in de voorgeschreven lessen-tabellen. Hiermee is dus landelijk vastgelegd hoeveel onderwijs een leerling krijgt in elk van de vakken. Tabel 7 toont een overzicht van hoeveel lessen er gegeven worden in de verschillende vakken. Elk lesuur duurt 55 minuten. Voor leerlingen die niet gekozen hebben voor het spécialité-vak wiskunde is het sinds kort verplicht dat zij in première 1,5 uur les krijgen in wiskunde. Deze 1,5 uur komt bovenop de 2 uur die gegeven wordt in het basisvak natuurwetenschappen. De cijfers die de leerling binnen deze wiskundelessen haalt, tellen mee voor het cijfer van het basisvak natuurwetenschappen.

Tabel 7 | Aantal lesuren dat gegeven wordt in de verschillende vakken in première en terminale

Vak	Uren in première	Uren in terminale
Frans	4	
Filosofie		4
Spécialité-vak 1 en 2	4	6
Spécialité-vak 3	4	
Basisvak gs/ak	3	3
Moderne vreemde taal	4½	4
Basisvak natuurwetenschappen	2/3½*	2
Sport	2	2
Maatschappijleer/burgerschap	18u/jaar	18u/jaar
keuzevak	3	3
Extra keuzevak		3

* indien geen spécialité-vak wiskunde is gekozen: 1,5 uur wiskunde extra

De keuze van het vakkenpakket

De leerling heeft in de samenstelling van zijn vakkenpakket alleen enige keuzeruimte bij het kiezen van de spécialité-vakken, de vreemde talen en in de opties (keuzevakken). Tabel 8 laat zien welke spécialité-vakken de leerling vaak kiest.

Tabel 8 | Percentage leerlingen dat kiest voor een van de 13 spécialité-vakken

Vak	% in première	% in terminale
Wiskunde	65	44
Sociale en economische Wetenschappen	44	35
Natuur- en scheikunde	44	31
Geschiedenis, geografie, geopolitiek en politicologie	35	26
Levens- en aardwetenschappen	39	23
Vreemde en regionale talen, literatuur en culturen	30	18
Geesteswetenschappen, literatuur en filosofie	19	11
Kunst	7	6
Informatietechnologie	10	5
Ingenieurswetenschappen	4	1
Lichamelijke opvoeding en sport	2	1
Literatuur, talen en culturen uit de oudheid	0,3	0,1
Biologie-ecologie*	0	0

* wordt alleen gegeven op lycées met een agrarische afdeling (beperkt aantal)

De drie extra keuzevakken aanvullende wiskunde, expert wiskunde en rechten en grote kwesties werden in 2023 gekozen door respectievelijk 15, 16 en 7 procent van de leerlingen. Er is geen informatie gevonden over de percentages leerlingen die een vreemde taal kiezen en de andere keuzevakken.

Er is enige overlap tussen de moderne vreemde talen uit de contrôle continu en de het spécialité-vak 'Vreemde en regionale talen, literatuur en culturen'. Hoewel dit laatstgenoemde vak vooral ingaat op literatuur, cultuur en communicatie zal een leerling er wel degelijk voordeel

van hebben wanneer hij of zij binnen het spécialité-vak 'Vreemde en regionale talen, literatuur en culturen' dezelfde taal kiest als voor de moderne vreemde taal A. Het komt regelmatig voor dat een leerling kiest voor Engels binnen het spécialité-vak en ook Engels als vreemde taal A kiest. Een leerling heeft bij beide vakken voordeel van de overlap. Zo zijn er wel meer (kleine) overlappen tussen een van de 13 spécialité-vakken en andere verplichte vakken. Zo is er bijvoorbeeld overlap tussen 'Geesteswetenschappen, literatuur en filosofie' en het vak Filosofie en tussen 'Geschiedenis, geografie, geopolitiek en politicologie' en het basisvak geschiedenis / aardrijkskunde uit de contrôle continu. Mogelijk dat deze overlap een rol speelt in het keuzegedrag van de leerlingen.

De verzameling van informatie voor de diplomabeslissing

De duur van de examens in de vakken met een centrale eindafsluiting zijn landelijk vastgelegd. Het vak Frans wordt in het voorlaatste jaar afgesloten met een schriftelijk examen van 4 uur en een mondeling van 20 minuten. Dit mondeling gaat voornamelijk over literatuur en een klein stukje stijl/grammatica. De literatuur wordt besproken aan de hand van werken die tijdens het onderwijs aan bod zijn geweest en aan de hand van een werk dat de leerling zelf mag inbrengen. Het gaat vooral om de vaardigheid om goed te kunnen communiceren over literatuur en er een goed debat over te kunnen voeren. Het eindexamen filosofie wordt gevormd door een schriftelijk examen van 4 uur. De examens in de spécialité-vakken zien er niet allemaal hetzelfde uit. In Tabel 9 is te zien hoe het examen voor elk van de 13 spécialité-vakken is samengesteld.

Tabel 9 | Vorm van het examen voor de 13 spécialité-vakken

Vak	Examenvorm
Wiskunde	4 uur
Sociale en economische Wetenschappen	4 uur
Natuur- en scheikunde	3½ uur + 1 uur practicum
Geschiedenis, geografie, geopolitiek en politicologie	4 uur
Levens- en aardwetenschappen	3½ uur + 1 uur praktijk
Vreemde en regionale talen, literatuur en culturen	3½ uur + 20 min mondeling
Geesteswetenschappen, literatuur en filosofie	4 uur
Kunst	3½ uur + 30 min mondeling
Informatietechnologie	3½ uur + 1 uur praktijk
Ingenieurswetenschappen	4 uur
Lichamelijke opvoeding en sport	3½ uur + 30 min praktijk
Literatuur, talen en culturen uit de oudheid	4 uur
Biologie-ecologie	3½ uur + 1½ uur praktijk

Ten slotte valt er nog een mondeling onder de landelijke eindafsluiting. Dit mondeling wordt het 'grand oral' genoemd en bestaat uit het geven van een presentatie van 10 minuten over een onderwerp dat binnen een van de twee spécialité-vakken valt en 10 minuten discussie. Hierbij wordt de leerling voornamelijk beoordeeld op zijn presentatievaardigheden en communicatieve vaardigheden.

De manier waarop de cijfers worden verzameld bij de vakken in de contrôle continue is niet landelijk vastgelegd. Scholen maken aan het begin van het schooljaar bekend welke toetsen zullen meetellen. Daarin staat globaal beschreven waar de toets over zal gaan. Dit overzicht is minder gedetailleerd als het Nederlandse PTA. Dezelfde werkwijze wordt gehanteerd bij de keuzevakken.

Na afloop van de landelijke examens worden deze ingescand en opgestuurd naar een centraal punt. Van daaruit worden de leerlingwerken weer verspreid onder de docenten. Het leerlingwerk wordt dus niet door de eigen docent nagekeken.

De planning

In de maand juni eindigt het reguliere onderwijs in de meeste klassen. Er worden nog speciale projecten gedaan, mondelingen en natuurlijk de landelijke examens. In 2024 wordt het verplichte examen filosofie gehouden op 18 juni. De examens van de twee spécialité-vakken vallen op 19 – 21 juni. Van 24 juni tot en met 3 juli wordt het grand oral afgenomen. Op 8 juli is dan de uitslag van de eerste ronde. Op 11 juli zijn de herkansingen voorbij waarmee de examencampagne is beëindigd.

De normering

Door de landelijke verzameling van alle werken en de digitale manier van nakijken, is veel relevante informatie aanwezig voor de normering. De omzetting van scorepunten naar een cijfer gebeurt centraal. Hierbij is sprake van regionale verschillen. Bepaalde regio's waar lager wordt gescoord worden op deze manier opgewaardeerd. Het omgekeerde gebeurt niet. Er zijn dus geen regio's waar de cijfers naar beneden worden bijgesteld. Wat hier mogelijk uit spreekt is dat het moeilijker gevonden wordt om in rurale gebieden dezelfde prestatie te leveren. Kennelijk zijn er omstandigheden (randvoorwaarden) die maken dat eenzelfde prestatie hoger gewaardeerd wordt.

In Frankrijk bestaat de mogelijkheid om talen af te sluiten op verschillende niveaus. De leerling moet een moderne vreemde taal A kiezen. Dit is eigenlijk altijd een buitenlandse taal uit het rijtje Engels, Spaans, Duits en Italiaans. De moderne vreemde taal B mag ook een regionale taal zijn. Daarbij kan gekozen worden uit de streektaalen Baskisch, Bretons, Catalaans, Corsicaans, Creools en Occitaans of het Tahitiaans. Het beoogde eindniveau voor moderne vreemde taal A, meestal Engels, is B2. Hierbij moet worden aangetekend dat wanneer de leerling in het voorlaatste jaar over niveau B1 beschikt, de leerling al een cijfer van 17 of meer krijgt. Als de leerling in de laatste klas over het niveau B1 beschikt voor Engels krijgt de leerling een cijfer van 11 of meer. Het niveau B2 correspondeert op dat moment met een cijfer van 20. Voor de andere moderne vreemde talen (B en C) gelden nog iets minder strenge regels. Een leerling die op het eind over niveau A2 beschikt, krijgt een cijfer van 10 of hoger. Bij B1 hoort een cijfer van 20. Een van de 13 spécialité-vakken gaat dieper in op taal en communicatie.

De diplomering

Alle leerlingen die een overall gemiddeld cijfer van 10,0 of hoger hebben, zijn geslaagd. Leerlingen met een gemiddelde van 12 of hoger krijgen daarbij nog een 'speciale vermelding' (mention). Tabel 10 laat zien welke vermeldingen dit zijn en hoe vaak deze voorkomen.

Tabel 10 | Resultaten van het eindexamen in het baccalauréat général in 2023³

Overall gem cijfer (F)	Vermelding (<i>mention</i>)	% leerlingen (F)
< 10	Afgewezen	4,5
10 – 12	–	28,5
12 – 14	Redelijk goed	29,6
14 – 16	Goed	23,3
16 – 18	Zeer goed	12,2
18 >	Zeer goed met de felicitaties van de jury	1,8

Ten slotte nog twee korte kanttekeningen: Ten eerste valt op dat in Frankrijk het cijfer voor lichamelijke opvoeding en sport even zwaar meetelt als het cijfer voor Engels. Ten tweede valt op dat Frankrijk geen aanvullende regels voor de diplomering kent. Alleen het gemiddelde telt.

De herkansing

De school is verantwoordelijk voor het organiseren van een herkansing in de *contrôle continu*. De praktijk laat echter zien dat de leerling niet veel mogelijkheden wordt geboden om slechte cijfers op te krikken. Wat vaker voorkomt is dat leerlingen 'gaten' in hun cijferlijst hebben. De school kan in dit soort gevallen besluiten tot een eenmalige 'reparerende herkansing' te organiseren dat in plaats komt van het 'gemankeerde' jaarcijfer.

Wanneer een leerling na afloop van de landelijke examens net niet is geslaagd, dan wordt de mogelijkheid geboden voor een herkansing. De leerling mag alleen herkansen wanneer zijn overall gemiddeld cijfer tussen de 8,0 en de 10,0 ligt. De herkansing bestaat er uit dat de leerling twee mondelingen doet in twee van de vakken waarin de leerling een schriftelijk eindexamen heeft afgelegd. Dit kunnen dus alleen Frans, filosofie en de twee *spécialité*-vakken zijn. Het herkansingsmondeling duurt 20 minuten. Na afloop krijgt de leerling een cijfer voor het mondeling. Dit cijfer voor het mondeling wordt gelegd naast het cijfer voor het schriftelijk examen. Vervolgens wordt het hoogste van deze twee cijfers genomen. Nadat de twee mondelingen zijn afgerond wordt opnieuw bekeken of de leerling een overall gemiddelde van 10,0 heeft behaald. Wanneer dit het geval is, wordt alsnog het diploma toegekend. Daarbij wordt geen vermelding (*mention*) gegeven.

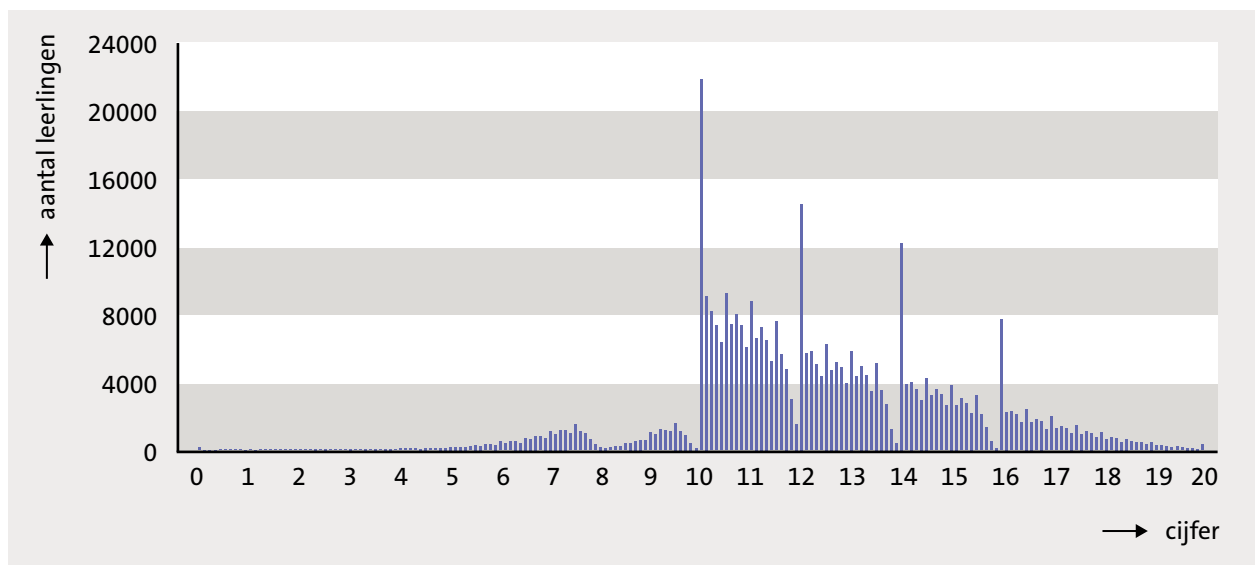
Naast deze herkansing is er ook nog een tweede kans voor leerlingen die niet konden meedoen aan een van de examens in juni. Daarvoor is er een inhaalmoment in september. In september worden alleen de schriftelijke examens gehouden. De praktische en mondelinge delen bij de twee *spécialité*-vakken komen daarmee te vervallen (zie ook Tabel 9).

De cijferverdeling

In Figuur 1 is te zien hoeveel leerlingen een bepaald gemiddeld cijfer hebben behaald. Deze figuur is gebaseerd op alle leerlingen die in 2019 eindexamen deden in het baccalauréat général (N= 391.105)⁴.

3 [Résultats définitifs de la session 2023 du baccalauréat : stabilisation des résultats après la crise sanitaire et la mise en place du nouveau baccalauréat général / Fanny Thomas - Portail des publications de la DEPP](#)

4 [Distribution des candidats au baccalauréat selon la filière, la série et la moyenne générale - Session 2019 / Fanny Thomas - Portail des publications de la DEPP](#) Dit is de meest recente frequentieverdeling die publiek toegankelijk is. Het DEPP is meerdere malen gevraagd om meer recente verdelingen te delen. Dit bleek niet mogelijk.

Figuur 1 | Cijferverdeling van de gemiddelde eindcijfers in Frankrijk

In Frankrijk wordt een cijferschaal gebruikt van 0 tot en met 20. Voor de diplomering geldt eigenlijk maar één regel: Het gemiddelde moet minimaal 10,0 zijn. Dit gemiddelde wordt berekend op basis van de vijf cijfers op de centrale examens (Frans, filosofie, twee spécialité-vakken en een mondeling) en op basis van de cijfers op de laatste twee 'eindrapporten' van de andere vakken (het derde spécialité-vak dat de leerling heeft laten vallen, geschiedenis/aardrijkskunde, twee vreemde talen, natuurwetenschappen en sport). De gewichten van deze vakken zoals die bij de berekening van het gemiddelde worden gebruikt, zijn zeer verschillend (zie Tabel 6). Op dit moment is het zo dat alleen leerlingen die gemiddeld tussen de 8,0 en de 10,0 staan, mogen herkansen. Figuur 1 toont de frequentieverdeling van 2019. In dat jaar mocht een leerling die net niet een '*mention*' had gehaald ook herkansen (zie Tabel 10). Er lijkt een verband tussen de herkansing en de hoge pieken bij 10,0, 12,0, 14,0 en 16,0. Ook is te zien dat er van 7,5 tot 8 een daling plaats vindt in het aantal leerlingen. Op basis van gesprekken met scholen in Frankrijk ontstaat het volgende beeld.

Voordat de diplomabeslissing genomen wordt, vindt er een vergadering plaats van een zogenaamde 'harmonisatie-jury'. Deze heeft de bevoegdheid om op basis van uiteenlopende criteria nog extra punten toe te kennen. Voor de herkansing wordt aan een aantal leerlingen die tussen de 7,5 en 8 gemiddeld staan, extra punten toegekend zodat zij de mogelijkheid hebben om te herkansen. Dit verklaart de daling tussen 7,5 en 8. Leerlingen die een herkansing hebben afgelegd, worden opnieuw door de harmonisatiejury beoordeeld, mede op basis van de resultaten van hun mondelinge herkansingen. De hoge piek bij 10,0 is het gevolg van de resultaten op de mondelinge herkansingen en door toekenning van een juist voldoende aantal punten om te slagen. Het is makkelijk om deze werkwijze te bekritisieren. Toch zit er ook een goede kant aan. De leerling wordt niet alleen beoordeeld op basis van zijn cijfers maar er wordt breder gekeken dan alleen de cijfers die zijn behaald. De school heeft hierbij de mogelijkheid om de leerling het vertrouwen te geven dat hij of zij voldoende geëquipeerd is om de volgende stap(pen) te zetten.

Na het examen

In Frankrijk is er een nationaal systeem dat de overgang naar het hoger onderwijs faciliteert. Dit systeem heet Parcoursup. Het systeem voorziet niet alleen in informatie over instellingen, studierichtingen, open dagen etc., het is vooral een administratief doorgeefluik dat bedoeld is

om de leerlingen zo goed mogelijk over alle beschikbare plaatsen in de opleidingen te verdelen. Al in januari in het examenjaar geven leerlingen door aan dit systeem welke vervolgstudie ze graag zouden willen doen. Daarbij kunnen ze meerdere keuzes aangeven. De leerling geeft naast de keuze ook aan waarom hij of zij die studierichting wil volgen. Deze motivatiebrief wordt ook geüpload in het systeem. Vervolgens moeten alle reeds bekende cijfers doorgegeven worden, bijvoorbeeld voor het vak Frans (dat al afgesloten is in het voorlaatste jaar) en voor de cijfers behaald in het voorlaatste jaar en eerste semester (of twee trimesters) van het laatste jaar. Daarnaast kan een leerling aanvullende documenten tonen zoals extra vakken of cursussen. Ten slotte vult ook de school een formulier in.

Uiteindelijk volgt er een aanbod waarop de leerling moet reageren voor een bepaalde termijn. Dit aanbod kan zijn dat de leerling geplaatst is, of geplaatst is onder voorwaarden. Wanneer een leerling op meerdere studies is toegelaten en voor één daarvan kiest, vallen er op de opleidingen waar die leerling niet voor heeft gekozen weer plekken vrij. Er volgen op deze manier meerdere ronden totdat alle leerlingen een plek hebben gevonden. De criteria waarop geselecteerd wordt bij populaire studierichtingen zoals sport, geneeskunde, rechten en politieke wetenschappen zijn niet volledig transparant. Ondanks dat er per leerling een rapport gegenereerd wordt waarin enkele statistieken zijn opgenomen op basis waarvan de leerling kan inschatten hoe dicht de leerling bij plaatsing was, wordt het dus niet volledig helder op basis van welke criteria de afwijzing precies heeft plaats gevonden.

In Frankrijk zijn er meerdere studies die een voorvereiste hebben voor toelating. Wanneer de leerling niet aan deze eisen voldoet maar wel is toegelaten, kan de leerling alsnog het 'gat' dichten. Dit gebeurt soms middels summerschools, soms middels extra cursussen die zijn ingebouwd in het programma van de universiteit.

Bijlage 3 | Duitsland (Noordrijn-Westfalen)

Algemeen

Het onderwijs in Duitsland is in grote mate gedecentraliseerd. Dat betekent dat de *Bundesländer* veel verantwoordelijkheden hebben in de organisatie van het onderwijs. De structuur is wel in heel Duitsland gelijk: Na de basisschool kunnen leerlingen verder leren in het *Gymnasium*, de *Realschule* of de *Hauptschule*. De vijfjarige *Hauptschule* is beroepsgericht, de vijfjarige *Realschule* is zowel beroepsgericht als theoretisch (vergelijkbaar met onze vmbo gl/tl) en het *Gymnasium* dat acht of negen jaar duurt is vooral theoretisch. Van deze laatste bestaan er verschillende varianten zoals een *Fachgymnasium* of *berufliches Gymnasium*. Deze variant bevindt zich aan de zogenaamde *Berufskole*s, een soort MBO-instelling, en er wordt daar alleen onderwijs gegeven dat past in de laatste drie jaar van de gymnasiumopleiding. Deze gymnasia hebben wel vaak een soort van specialisering. Dit kan bijvoorbeeld zijn op het gebied van bedrijfskunde/economie, pedagogiek of gezondheid. De gewone gymnasia in Noordrijn-Westfalen kenden in 2023 ruim 73.000 examenkandidaten. De *berufliche Gymnasia* hadden er ruim 8.000. Dat is ongeveer 10% van alle gymnasium examenkandidaten. Dit rapport focust op de reguliere gymnasia. Het meenemen van alle bijzonderheden rond de *berufliche Gymnasia* zou ten koste gaan van de overzichtelijkheid.

Ondanks de grote overeenkomsten in de onderwijsstructuur tussen de verschillende *Bundesländer*, zijn er ook verschillen. Zo bepaalt het *Bundesland* de regels rond het eindexamen. Een korte analyse leert dat de examenstelsels in grote lijnen wel overeenkomen maar dat er op detailniveau wel verschillen zijn. Zo kent Beieren een eindexamen met 5 vakken terwijl het er in Noordrijn-Westfalen vier zijn. Ook de regels rond de keuze van vakken verschilt waardoor sommige combinaties in het ene Bundesland wel zijn toegestaan en in het andere niet. Een ander aspect waarin de *Bundesländer* van elkaar verschillen is de studieduur van het gymnasium. Lange tijd was het de bedoeling om de duur terug te brengen van 9 naar 8 jaar. Het lijkt op een slingerbeweging want de laatste tijd zijn er weer ontwikkelingen om terug te gaan naar 9 jaar. Hoofdrede is dat men niet tevreden was over de kwaliteit (vaardigheid) van de leerling die een 8-jarig gymnasium doorlopen had.

Het gymnasium kan in drie lagen worden verdeeld: de *Unterstufe*, de *Mittelstufe* en de *Oberstufe*. De *Oberstufe* duurt altijd 3 jaar en wordt ook wel klas 11, 12 en 13 genoemd. De *Oberstufe* is weer onderverdeeld in twee fasen: een *Einführungsphase* van één jaar en een *Qualifikationsphase* die twee jaar duurt. Voor de diplomering richten veel regels zich op deze laatste twee jaar. Alle cijfers van de laatste twee jaar tellen mee voor de diplomering. Dit rapport focust daarom op de *Qualifikationsphase* van de *Gymnasiale Oberstufe*. Ongeveer 38% van de leerlingen doorloopt deze vorm van onderwijs (Cito, 2024).

In dit rapport is ervoor gekozen om het examenstelsel van Noordrijn-Westfalen nader te onderzoeken. Het zou te ver gaan om alle verschillen tussen de *Bundesländer* uit te werken. Hoewel er niet zoiets bestaat als 'het Duitse examenstelsel' wordt met het voorbeeld van Noordrijn-Westfalen wordt een goed beeld gekregen hoe de structuur en werking is van het stelsel dat leerlingen in Duitsland doorlopen op weg naar het hoger onderwijs.

Het cijfersysteem

In vrijwel het gehele Duitse onderwijs wordt gewerkt met een cijferschaal van 1 tot en met 6 waarbij de 1 het hoogst haalbare is, een 6 het laagste en een 4 nog net voldoende. In het lager en middelbaar onderwijs worden ook plussen en minnen gebruikt. Dan is de 1+ het hoogst haalbare cijfer en is een 4 nog steeds net voldoende. Een 4- wordt als onvoldoende beschouwd. Dit is net anders dan in Nederland waar een 6- nog wel als net voldoende wordt beschouwd. Voor de diplomering in het gymnasium wordt een afwijkende cijferschaal gebruikt. Hier worden 'punten' gebruikt die gaan van 1 tot en met 15. Tabel 11 laat zien hoe de omzetting van cijfers in punten eruit ziet.

Tabel 11 | Omzetting van cijfers in punten van het gymnasiale examenstelsel

Punten	Cijfers	Duitse omschrijving	Nederlandse omschrijving
15	1+	Sehr gut	Zeer goed
14	1		
13	1-		
12	2+	Gut	Goed
11	2		
10	2-		
9	3+	Befriedigend	Bevredigend
8	3		
7	3-		
6	4+	Ausreichend	Voldoende
5	4		
4	4-	Mangelhaft	Gebrekkig / onvoldoende
3	5+		
2	5		
1	5-		
0	6	ungenügend	Onvoldoende / slecht

De toelating

Op 10-jarige leeftijd kiezen veel leerlingen in welke stroom zij hun onderwijs willen vervolgen. De meeste leerlingen gaan naar een categorale school waar slechts in een van de schooltypen wordt lesgegeven. Ongeveer een vijfde van de leerlingen gaat naar een *Gesamtschule* waar meerdere schooltypen naast elkaar bestaan.

Er zijn twee diploma's waar de leerlingen in *Realschule* en Gymnasium naar toe kunnen werken: Een *Hochschulreife* en een *Fachoberschulreife*. De eerste wordt meestal verkregen via het Gymnasium en is vergelijkbaar met ons vwo-diploma. De tweede kan behaald worden aan het eind van de *Mittelstufe* van het Gymnasium of via de *Realschule*. De toelating ligt in handen van de school. Een leerling die aan het eind van de *Mittelstufe* door wil naar de *Oberstufe* kan door de school worden afgewezen. Ook aan het eind van de *Einführungsphase* valt een klein deel van de leerlingen af. Deze leerlingen kunnen hun opleiding bijvoorbeeld vervolgen op een *Fachoberschule*.

De regels rond de samenstelling van het vakkenpakket

De vakkenpakketkeuze in Duitsland is vrij complex. Bij de vakkenkeuze in de tweejarige Qualifikationsphase is het de bedoeling om te komen tot 40 'cursussen' van elk een half jaar. Een vak als Biologie telt bijvoorbeeld vier cursussen (vier keer een half jaar gedurende twee jaar). Sommige vakken kunnen ook gedurende één jaar gevolgd worden en tellen dan dus als 2 cursussen. De leerling volgt elk half jaar 10 verschillende vakken/cursussen.

De vakken zijn verdeeld in drie categorieën:

- A Taal en kunst. Hieronder vallen alle talen die we in Nederland aanbieden plus Japans, Portugees en nieuw-Grieks. Talen worden onderscheiden in talen die reeds in het voortraject werden gevolgd (in de leerjaren voorafgaand aan de Gymnasiale oberstufe, leeftijd van 10-15/16 jaar) en in nieuwe talen (in Nederland: Elementair). We noemen deze laatstgenoemde groep van talen de nieuwe talen. Het onderwijs in de nieuwe talen wordt extra intensief aangeboden: vier lessen van 45 minuten per week in plaats van drie lessen zoals bij de andere talen.
- B Mens en maatschappij (m&m). Dit zijn de vakken geschiedenis, aardrijkskunde, filosofie, sociale wetenschappen, recht, pedagogiek en psychologie. Opvallend is dat er geen economie en bedrijfseconomie tussen staan.
- C Wiskunde en natuurwetenschap. Dit zijn de vakken wiskunde, natuurkunde, biologie, chemie, voedingsleer, informatica en techniek.

De vakken Sport en Religie vallen niet onder een van deze drie categorieën.

Er worden een aantal vakken of kleine groep van vakken verplicht gesteld. Dit zorgt ervoor dat 34 van de 40 cursussen al zijn ingevuld. Het is daarbij wel zo dat binnen deze 34 cursussen er nog enige maar beperkte keuzevrijheid is. Na de invulling van deze 34 cursussen zijn er vervolgens heel veel verschillende mogelijkheden en vrijheden om die laatste cursussen in te vullen. De regels waaraan het vakkenpakket moet voldoen luiden als volgt:

- 1 Verplicht zijn Duits, wiskunde, een moderne vreemde taal uit categorie A, een m&m-vak uit categorie B, een natuurwetenschappelijk vak uit categorie C en sport (totaal 24 cursussen).
- 2 Voor geschiedenis, sociale wetenschappen, een kunstvak (kunst of muziek) en religie zijn twee cursussen verplicht (Religie mag vervangen worden door filosofie). Wanneer geschiedenis of sociale wetenschappen reeds als m&m-vak gekozen is (zie onder regel 1) dan betekent dit dat er met deze regel 6 cursussen zijn ingevuld bovenop de cursussen van regel 1. Als gekozen is voor een ander m&m-vak bij regel 1 dan betekent dit dat er nog 8 cursussen extra zijn ingevuld.
- 3 De leerling moet een tweede moderne vreemde taal of een tweede natuurwetenschap kiezen. (4 cursussen)
- 4 In de vrije keuzeruimte mag een leerling één of meerdere verdiepingen in een vak kiezen. Deze beslaan twee cursussen per verdieping.
- 5 Een leerling mag één of meerdere projecten doen. Deze beslaan twee cursussen per project.

De verplichte vakken onder 1, 2 en 3 vullen samen 34 of 36 cursussen. De laatste vier of zes cursussen kunnen gevuld worden met extra vakken (twee of vier cursussen) of met verdiepingen en projecten.

Bij de keuze van de vakken moet de leerling vier vakken aanwijzen waarin de leerling aan het einde van het onderwijs een afsluitend centraal examen gaat doen. Dit zijn de zogenoemde *Abitur*-vakken. De vier Abiturvakken worden genummerd. De leerling kiest eerst twee Abiturvakken die op een hoger niveau worden gevolgd, de zogenaamde *Leistungskursen*. Dit zijn Abitur-vak 1 en 2. Deze vakken op hoger niveau gaan dieper op de stof in, er wordt meer les in gegeven (vijf lessen van 45 minuten per week in plaats van drie lessen zoals bij de andere vakken (*Grundkurs*). Bovendien tellen de *Leistungskursen* zwaarder mee in de diplomabeslissing (waarover later meer). Na de keuze van de Abitur-vakken op hoger niveau kiest de leerling nog twee Abitur-vakken op basisniveau. Dit worden Abitur-vakken 3 en 4 genoemd. Abitur-vak 1, 2 en 3 worden schriftelijk afgesloten. Abitur-vak 4 wordt met een mondeling afgesloten.

Voor het aanwijzen van de Abitur-vakken gelden de volgende regels.

- 1 Twee van de vier Abitur vakken moeten gekozen worden uit Duits, een moderne vreemde taal of wiskunde.
- 2 In de vier Abitur-vakken moeten alle drie de categorieën (A, B en C) vertegenwoordigd zijn.
- 3 Het eerste vak op hoger niveau moet Duits, wiskunde, een natuurwetenschappelijk vak of een moderne vreemde taal zijn. Deze laatste mag geen nieuwe taal zijn.
- 4 Het tweede vak op hoger niveau moet gekozen worden uit de drie categorieën minus de kunstvakken. Religie mag wel Abitur-vak nummer 2 zijn en geldt dan als m&m-vak. Kunstvakken kunnen geen Abitur-vak zijn.
- 5 Sport en Religie mogen niet samen allebei een Abitur-vak zijn.

De regels zorgen ervoor dat er altijd sprake is van een breed vakkenpakket. Maar er is genoeg ruimte om te specialiseren. In Tabel 12 worden enkele vakkenpakketten getoond. Pakket 1 is een pakket dat zich vooral richt op taal en kunst. Pakket 2 is een pakket met focus op de exacte vakken. Pakket 3 is meer mens en maatschappij gericht. Het is niet mogelijk om vijf m&m-vakken te kiezen omdat de leerling naast alle verplichte vakken, ook verplicht is een tweede natuurwetenschappelijk vak te kiezen of een tweede moderne vreemde taal.

Bijzonder aan de pakketten in vergelijking met Nederland is dat de pakketten breed zijn.

De leerlingen hebben meer vakken dan in Nederland. Opvallend is dat geschiedenis, sociale wetenschappen, een kunstvak en religie verplichte vakken zijn voor alle leerlingen (voor minstens 2 cursussen). Wiskunde is net als in Nederland op het vwo ook verplicht maar er zijn in Duitsland maar twee niveaus voor wiskunde. Dat is evenveel als voor alle andere vakken.

Ten slotte valt op dat elk pakket de volle breedte aan vakken herbergt. Zo zit in het talenpakket (pakket 1) ook biologie en moet iemand met een exact vakkenpakket ook een centraal eindexamen doen in een m&m-vak. In Nederland kan een leerling in het N&T-profiel een exact pakket kiezen met drie natuurwetenschappelijke vakken en als keuzevak wiskunde D, dus zonder een m&m-vak.

Tabel 12 | Een aantal vakkenpakketten die mogelijk zijn in het Duitse systeem. Tussen haakjes het aantal cursussen dat het vak gevolgd wordt.

	Pakket 1	Pakket 2	Pakket 3
Talen en Kunst	Duits (4)** Engels (4) Frans (4)** Kunst (4)	Duits (4) Engels (4)* Muziek (2)	Duits (4)* Engels (4) Kunst (2)
Mens en maatschappij	Geschiedenis (4)* Soc wetensch (2)	Geschiedenis (2) Soc wetensch (4) Filosofie (4)*	Geschiedenis (2) Soc wetensch (2) Aardrijkskunde (4)** Pedagogiek (4)
Exact	Wiskunde (4) Biologie (4)*	Wiskunde (4)** Natuurkunde (4)** Scheikunde (4) Biologie (4)	Wiskunde (4)* Scheikunde (4)** Biologie (4)
Overig	Sport (4) Religie (2) Verdieping (2) Project (2)	Sport (4)	Sport (4) Religie (2)

* = Abitur-vak, ** = Abitur-vak op hoog niveau

De keuze van het vakkenpakket

Als we naar de keuze van vakken kijken die leerlingen kiezen, dan zijn er grote verschillen tussen Nederland en Duitsland. In Duitsland worden alleen Abitur-vakken 1, 2 en 3 centraal getoetst en derhalve zijn er alleen over deze afnames centraal gegevens beschikbaar. Van daaruit kunnen, met een slag om de arm, schattingen gemaakt worden van het aantal leerlingen dat een vak volgt. Tabel 13 laat voor een selecte groep van vakken zien hoeveel leerlingen een vak als *Leistungskurs*-vak hebben gekozen en hoeveel het vak als *Grundkurs*-vak hebben gekozen met 4 of 2 cursussen. De selectie is gemaakt op basis van populariteit en op basis van opmerkelijke verschillen tussen Duitsland en Nederland.

Tabel 13 | Percentage leerlingen in Duitsland dat een vak kiest uitgesplitst naar niveau.

Vak	Leistungskurs	Grundkurs	2 cursussen	Totaal
Duits	34	66		100
Engels	44	56		100
Frans	1	7		8
Latijn / Grieks	0	3		3
Kunst	3	12	81	96
Aardrijkskunde	19	46		65
Pedagogiek	13	30		43
Geschiedenis	13	47	40	100
Sociale wetenschappen	10	54	37	100
Economie	0	0	0	0
Filosofie	0	5		5
Wiskunde	30	70		100
Biologie	18	77		95
Scheikunde	4	27		31
Natuurkunde	4	23		27
Sport	5	95		100

Het vak economie is binnen het Duitse Gymnasium geen apart vak. Er zitten enkele economische aspecten in het vak sociale wetenschappen zoals politiek sociaal beleid, marktwerking, de Europese Unie en globale vraagstukken. Daarnaast zijn er leerlingen die op een Berufliches Gymnasium kiezen voor het vak *Betriebswirtschaftslehre* (een soort bedrijfskunde met daarin elementen van het vak economie). Die vormen 4% van de gymnasiumpopulatie.

Geschiedenis en sociale wetenschappen zijn verplicht en dit zorgt ervoor dat een groot aandeel leerlingen deze vakken als Abitur-vak kiest. Aardrijkskunde is ook relatief populair in Duitsland. Pedagogiek is erg populair, zeker als bedacht wordt dat er aan de Berufliche gymnasia het vak pedagogiek ook veel gekozen wordt. Bij de natuurwetenschappelijke vakken valt op dat biologie heel populair is, terwijl natuurkunde en scheikunde veel minder vaak worden gekozen. Het vak Sport wordt vaker gekozen als *Leistungskurs*-vak dan natuurkunde.

De verzameling van informatie voor de diplomabeslissing

Gedurende de laatste twee jaar worden cijfers verzameld die allemaal meetellen voor de diplomering. In maart/april van het eindexamenjaar wordt het reguliere onderwijs afgesloten en wordt geëvalueerd hoe de leerling ervoor staat. Dit is een belangrijk moment dat in feite de informatieverzameling in twee fasen opknipt: de toelatingsfase en de Abitur-fase. Een leerling wordt namelijk pas toegelaten tot de Abitur-fase wanneer de resultaten gedurende het onderwijs (de toelatingsfase) voldoen aan bepaalde eisen. Met andere woorden: de resultaten van het schoolexamen bepalen of iemand ook centraal examen mag doen. Voor de uiteindelijke diplomabeslissing tellen de schoolexamencijfers voor 67% mee en de centraal examencijfers voor 33%. Hierbij merken we op dat het centraal examen bestaat uit vier afnames. Elk van die afnames vertegenwoordigt dus ruim 8% van de eindbeoordeling. Ter vergelijking: een 'standaard-leerling' op het vwo doet examen in 8 vakken en heeft daarnaast een combinatiecijfer. Van de 8 reguliere examenvakken hebben sommige vakken geen centraal examen. Ongeveer een derde van de leerlingen heeft een vak zonder CE in zijn vakkenpakket, 2,5% heeft zelfs twee vakken zonder CE. De standaard-leerling doet gemiddeld in 7,6 vakken een centraal schriftelijk eindexamen die elk op hun beurt de helft van het eindcijfer bepalen. Het uiteindelijke gewicht van de centrale examencijfers op het totaal is dus ongeveer 42% ($0,5 \cdot 7,6/9$). Elk centraal examen vertegenwoordigt dus ongeveer 5,6% van alle cijfers samen. In Duitsland hangt er dus nog meer van een centraal examen af dan in Nederland.

In Duitsland zijn scholen niet vrij in het opstellen van het PTA. Er zijn centrale richtlijnen voor het aantal toetsen en de inhoud daarvan. Deze zijn vastgelegd in de *Kernlehrpläne*. Het komt er op neer dat elk semestercijfer meestal is opgebouwd uit 2 schoolexamens (*Klausuren*) die elk voor 25% meetellen in het semestercijfer. De overige 50% wordt verkregen door middel van kleinere voortgangstoetsen, mondelinge overhoringen of werkstukken. Er zijn geen mogelijkheden om de zojuist genoemde schoolexamens (*Klausuren*) te herkansen.

Bij de verzameling van informatie dient elke leerling eenmaal een *Klausur* te vervangen door een *Facharbeit*. Dit is een soort werkstuk, vergelijkbaar met ons profielwerkstuk. Het cijfer voor dit werkstuk komt dan in de plaats van de *Klausur* die normalerwijze gedaan zou worden.

De examens worden nagekeken door de eigen docent en een tweede corrector die vaak van dezelfde school afkomstig is. Het komt ook voor dat de tweede corrector van een andere school komt. In dat geval zorgt de directeur zelf dat de werken op die school terecht komen. Wanneer het verschil in beoordeling teveel van elkaar verschilt, wordt een derde corrector ingezet.

De planning

De meeste leerlingen hebben hun examens in termijn A gemaakt en zijn vanaf 8 mei klaar met de schriftelijke examens. De mondelingen worden in mei gehouden. De uitslag van het mondeling wordt dezelfde dag nog bekend gemaakt. De schriftelijke examens worden in de periode van 8 tot en met 31 mei nagekeken. De leerling krijgt de einduitslag dan op 3 juni.

De normering

Voor de schriftelijke examens geldt een vaste omzetting van score naar cijfer. Alle examens bevatten 150 punten. Het behaalde aantal punten wordt middels een vaste omzettingstabel omgezet naar een cijfer. Deze omzettingstabel is te zien in Tabel 14. Wat opvalt is dat 68 van de 150 punten een voldoende oplevert. Dat is 45% van de maximale score. Hoe de punten binnen het examen verdeeld worden is aan de commissie die het examen opstelt. Het examen wordt gemaakt door een aantal docenten die in tijdelijk dienst treden van het QUA-LiS in Soest. Dit instituut voor is voor de deelstaat NRW opgericht en wordt aangestuurd door het Ministerie van Onderwijs in Düsseldorf. De commissie verzamelt opgaven die worden aangedragen door docenten van scholen die zijn aangewezen om een bijdrage te leveren. De commissie zorgt er vervolgens voor dat het examen inhoudelijk gereed wordt gemaakt voor afname.

Tabel 14 | Omzettingstabel voor het omzetten van de score op het examen naar examenpunten

Behaalde score op het examen	punten
0 – 29	0
30 – 40	1
41 – 49	2
50 – 59	3
60 – 67	4
68 – 74	5
75 – 82	6
83 – 89	7
90 – 97	8
98 – 104	9
105 – 112	10
113 – 119	11
120 – 127	12
128 – 134	13
135 – 142	14
143 – 150	15

Vanuit normeringsoogpunt is er nog een interessante ontwikkeling. Bij de samenstelling van de examens voor Duits, Engels, Frans en wiskunde worden sinds 2017 ook centraal opgaven ontwikkeld. Dit gebeurt door het *Institut zur Qualitätsentwicklung im Bildungswesen* (IQB) dat is gevestigd binnen de Humboldt-Universiteit. Met ingang van 2025 zijn er ook centraal opgaven beschikbaar voor de natuurwetenschappelijke vakken. De bedoeling van deze opgavenbanken is om ervoor te zorgen dat er enige vergelijkbaarheid is tussen de Abitur-examens in de verschillende Bundesländer. Het wordt daarbij niet als hard equivaleringsinstrument gehanteerd maar het biedt de mogelijkheid om de opgaven op te nemen in het examen van het betreffende Bundesland. Het helpt wel in het transparant maken van de eisen die gesteld worden. Het gaat dus vooral om de indirecte normatieve werking die deze opgaven hebben. Om te voorkomen dat leerlingen in het ene Bundesland de opgaven al kennen omdat ze in een ander Bundesland al openbaar zijn, zijn alle examens waarin deze bankopgaven zijn opgenomen in alle Bundesländer op dezelfde dag geroosterd.

De diplomering: De toelating tot het Abitur-examen (Blok 1)

De bepaling of een leerling slaagt voor het examen gaat in een aantal stappen. De eerste stap is de bepaling of een leerling mag worden toegelaten tot het Abitur-examen. Deze stap vindt plaats in de tweede week van april, nadat alle schoolexamenresultaten binnen zijn. Bij de beoordeling worden de cijfers genomen die voor elke cursus behaald zijn. Voor de meeste vakken gaat het dus om vier cijfers. We noemen deze cijfers de semestercijfers. Om te bepalen of iemand toegelaten kan worden tot het Abitur, wordt allereerst een selectie gemaakt van de semestercijfers van de verplichte onderdelen (behalve sport). Deze worden aangevuld tot 35 semestercijfers waarbij gekozen mag worden uit de beste cijfers (inclusief sport). De toevoeging gaat wel in paren van semestercijfers uit één schooljaar. Wanneer de 35 semestercijfers zijn geselecteerd wordt gekeken of er onvoldoendes zijn. Er mogen maximaal 7 onvoldoende semestercijfers zijn waarvan er maximaal 3 mogen optreden bij een vak op hoger niveau (Abitur-vak 1 en 2). Mocht de leerling precies 8 onvoldoendes hebben, dan is er nog een escape door niet 35 maar 38 vakken te selecteren. Wanneer de leerling in deze 38 vakken maximaal 8 onvoldoendes heeft waaronder maximaal 3 voor de vakken op hoger niveau, dan gaat het proces verder. In de andere gevallen is de leerling gezakt en mag geen centrale Abitur-examens doen.

De volgende stap is dat de 35 semestercijfers worden opgeteld waarbij de semestercijfers van de vakken op hoger niveau dubbel meetellen. Er zijn 8 semestercijfers van vakken op hoger niveau die dubbel tellen. Vandaar dat er gedeeld wordt door $35 + 8 = 43$. Dit levert in feite een gewogen gemiddeld semestercijfer op, met een gewicht van twee voor de vakken op hoger niveau. Dit gemiddelde cijfer wordt vermenigvuldigd met 40, het totaal aantal semestercijfers. Dit levert een puntentotaal op dat maximaal $40 \times 15 = 600$ kan zijn. De grens voor voldoende ligt bij 5, dus het minimale aantal punten moet 200 zijn.

Ook hier is een soort 'herkansing' ingebouwd. Wanneer de leerling nog cijfers op de lijst had staan, die nog niet waren meegenomen in de berekening met de 35 cijfers, en deze cijfers liggen boven het gemiddelde cijfer, dan mogen deze cijfers alsnog worden toegevoegd. Het gemiddelde gaat daarmee omhoog. Stel een leerling had nog 2 ongebruikte semestercijfers boven het gemiddelde van de 35 cijfers. Dan wordt het gemiddelde van die 37 cijfers bepaald en vervolgens weer met 40 vermenigvuldigd.

Er zitten een aantal bijzonderheden in deze procedure. Ten eerste wordt er extra gewicht toegekend aan de vakken op hoger niveau. Ze tellen niet alleen dubbel mee, ook geldt dat de leerling maximaal drie onvoldoende semestercijfers op deze vakken mag hebben. Ook wanneer de stof complexer wordt en er dieper op de stof wordt ingegaan, moet de leerling dit goed kunnen volgen. Er is gelukkig wel de nodige ruimte voor het maken van keuzes die overeenkomen met waar iemands interesse ligt. Weliswaar is één van de twee vakken op hoger niveau behoorlijk vastgelegd (Duits, vreemde taal of wiskunde), voor het andere vak is er wel veel keuzevrijheid. Een balans tussen aandacht voor basisvaardigheden en keuzevrijheid.

Het tweede bijzondere aan deze procedure is dat de verplichte onderdelen (zie regel 1, 2 en 3) de basis vormen voor de berekening. De leerling ontkomt er niet aan dat deze vakken worden meegenomen in de berekening die uiteindelijk het puntenaantal bepaalt. Als de leerling buiten deze basis een aantal slechtere cijfers heeft, dan is er dus een mogelijkheid om deze buiten de berekening te houden tenzij het aantal onvoldoende semestercijfers 8 is. Dan moeten bijna alle cijfers worden meegenomen. Dit is een aardige oplossing voor het gevoel dat je zakt op 0,1 cijferpunt, zoals we dat in Nederland kennen. De regel is dat maximaal 7 onvoldoenden worden toegestaan, het mogen er ook 8 zijn onder de voorwaarde dat dan alle cijfers moeten worden meegenomen en er daardoor dus niet nog een bij komt.

Het volgende bijzondere voor Nederlandse begrippen is dat het cijfer voor Sport net zo zwaar meetelt als alle andere vakken op basisniveau.

Het laatste bijzondere is dat bij de berekening van het gemiddelde rekening wordt gehouden met leerlingen die in de verplichte onderdelen wat minder goed scoren en daarbuiten juist goed. Deze leerlingen worden niet benadeeld door het feit dat niet alle cijfers mee worden genomen in eerste instantie (berekening op 35 van de 40 semestercijfers). Kortom: leerlingen die laag scoren buiten de 35 vakken hebben het voordeel dat deze cijfers niet mee hoeven te worden genomen. Leerlingen die hoog scoren buiten de 35 vakken mogen deze hoge cijfers alsnog meenemen.

De diplomering: het Abitur-examen (Blok 2)

Leerlingen die minder dan 200 punten scoren, worden alsnog afgewezen. Leerlingen met 200 of meer punten mogen Abitur-examen doen. Deze leerlingen nemen deel aan drie schriftelijke examens en een mondeling. De schriftelijke examens Termijn A worden in 2024 gehouden van 16 april tot 7 mei. De schriftelijke examens Termijn B worden gehouden van 8 mei tot 24 mei. Termijn B is bedoeld voor leerlingen die in Termijn A ziek waren.

Het vierde Abitur-vak wordt mondeling afgenomen op de school van de leerling. Het mondeling duurt 20-30 minuten. De *Kernlehrpläne* bevatten de randvoorwaarden voor dit mondeling. Het mondeling bestaat in elk geval uit een presentatie van 10 minuten. De leerling wordt dus mede beoordeeld op zijn presentatievaardigheden. Na de presentatie is er tijd voor een discussie over een van de onderdelen van het vak die tijdens het onderwijs aan bod is gekomen. De onderwerpen waar de discussie over kan gaan zijn centraal vastgelegd. Daarnaast zijn er richtlijnen voor de beoordeling. Dit maakt dat het mondeling een centraal examen genoemd mag worden.

De leerling krijgt voor elk van de vier Abitur-vakken van 1 tot en met 15 punten. Dit puntenaantal wordt met vijf vermenigvuldigd. Het maximum aantal punten dat behaald kan worden, wanneer een leerling voor alle vier Abitur-vakken 15 punten scoort, is daarmee 300. Het laagste cijfer dat nog als voldoende wordt beschouwd, is het cijfer 5. Dit cijfer levert dus 25 punten op per vak. Om te slagen moet de leerling voor zijn vier Abitur-vakken samen dus minimaal 100 punten scoren. Toch is niet iedereen met 100 of meer punten geslaagd. Twee van de vier vakken moeten het cijfer 5 of hoger hebben waarbij één van deze twee vakken een vak op hoger niveau moet zijn.

De diplomering: de einduitslag

Het puntenaantal van blok 1 en blok 2 worden bij elkaar opgeteld. Het gezamenlijk puntenaantal voor geslaagde leerlingen ligt hiermee tussen de 300 en 900. Deze score wordt weer terugvertaald naar de 'normale' Duitse cijferschaal van 1 tot en met 6. In de praktijk worden dit alleen cijfers van 1 tot en met 4 omdat cijfers boven de vier refereren aan een onvoldoende en leerlingen met een dergelijk cijfer krijgen geen diploma (zie Tabel 15). Bijzonder is dat deze cijfers worden gegeven op één decimaal.

Tabel 15 | Omzetting van de puntenscore op het Abitur-examen naar het gewone Duitse cijfersysteem.

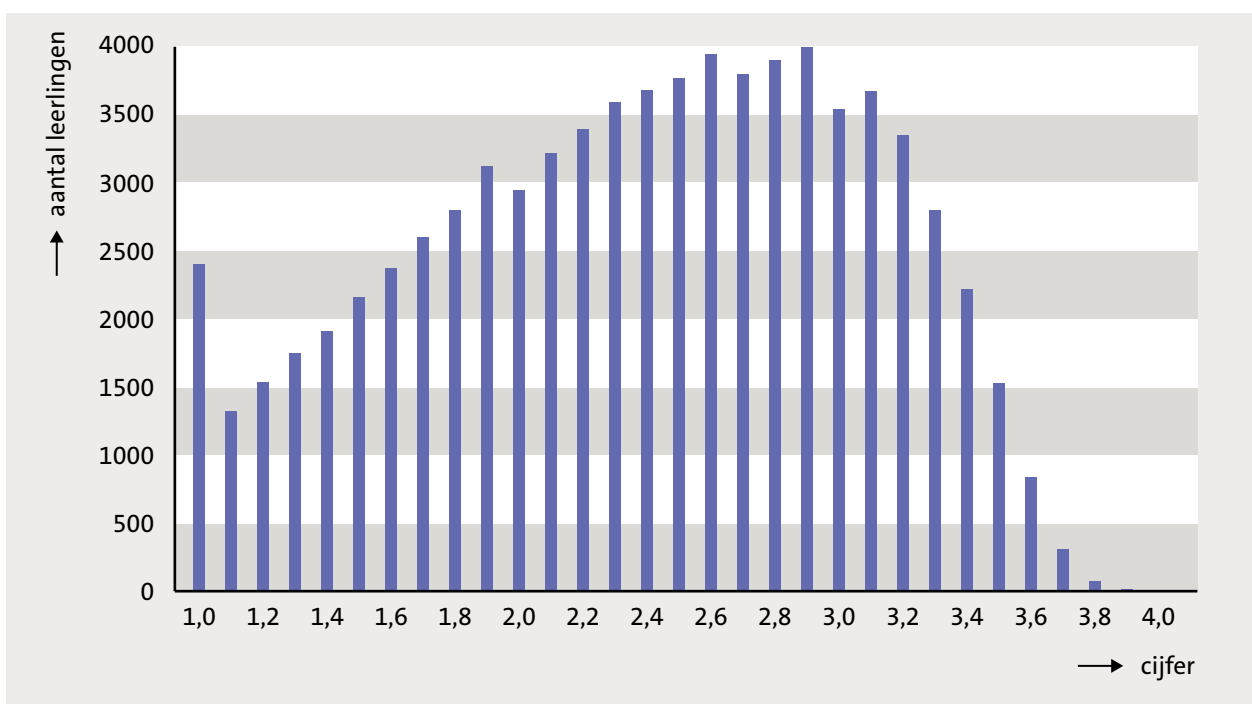
Cijfer	Punten	Cijfer	Punten	Cijfer	Punten
1.0	900 – 823	2.0	660 – 643	3.0	480 – 463
1.1	822 – 805	2.1	642 – 625	3.1	462 – 445
1.2	804 – 787	2.2	624 – 607	3.2	444 – 427
1.3	786 – 769	2.3	606 – 589	3.3	426 – 409
1.4	768 – 751	2.4	588 – 571	3.4	408 – 391
1.5	750 – 733	2.5	570 – 553	3.5	390 – 373
1.6	732 – 715	2.6	552 – 535	3.6	372 – 355
1.7	714 – 697	2.7	534 – 517	3.7	354 – 337
1.8	696 – 679	2.8	516 – 499	3.8	336 – 319
1.9	678 – 661	2.9	498 – 481	3.9	318 – 301
				4.0	300

De herkansing

Wanneer de leerling niet geslaagd is, is er nog een herkansing. Hij kan één of meerdere mondelingen doen in de vakken waar hij een schriftelijk examen in heeft afgelegd. Het mondeling komt dan als extra cijfer naast het cijfer voor het schriftelijk examen. Het cijfer voor het schriftelijke examen en het cijfer voor het mondeling worden dan gemiddeld waarbij het cijfer van het schriftelijk examen twee keer zo zwaar weegt als het cijfer van het mondeling. Na deze mondelingen volgt de definitieve einduitslag. Het mondeling van Abitur-vak 4 kan niet herkanst worden.

De cijferverdeling

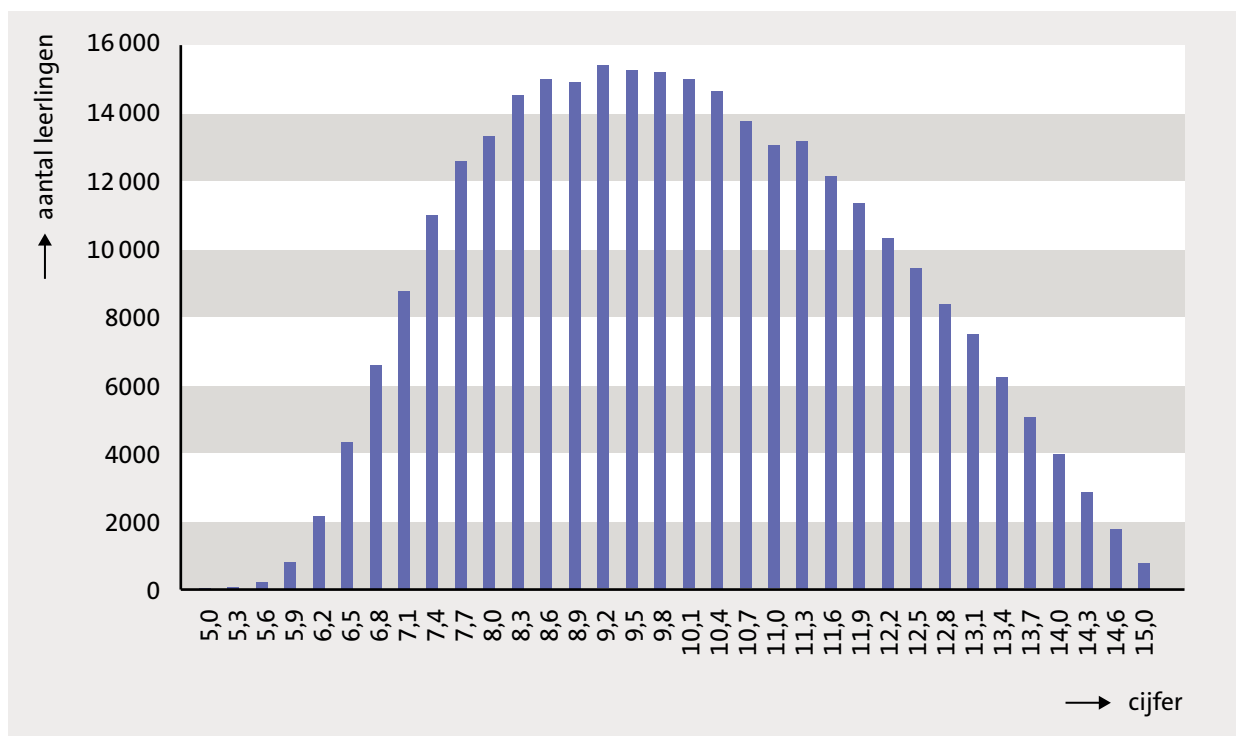
Figuur 2 toont de frequentieverdeling van de behaalde resultaten in Noordrijn-Westfalen in 2022. Opmerkelijk is de piek bij 1,0. Dit komt door het grotere interval in puntenscore bij de omzetting. In tabel 15 is te zien dat de bandbreedte van alle categorieën 18 is, behalve die van de 1,0. Deze heeft een bandbreedte van 78. Dat betekent dat elke leerling met een gemiddeld cijfer van 13,8 of meer een 1,0 krijgt als overall eindcijfer. Hiermee loopt de schaal voor de overall eindcijfers van 1,0 tot en met 4,0 en is het probleem van de 1+ opgelost die voor cijfers onder de 1,0 zou zorgen.

Figuur 2 | Verdeling van gemiddelde cijfers op het Abitur-examen in Noordrijn-Westfalen (N = 76456).

Figuur 3 toont de cijferverdeling in heel Duitsland van de cijfers op de schaal van 0 tot en met 15. Deze grafiek is gebaseerd op alle geslaagde gymnasium eindexamenleerlingen in Duitsland (N=300.975)⁵. De grafiek begint bij 5 omdat dit het laagste cijfer is waarmee een leerling kan slagen.

⁵ [Abiturnoten](#)

Figuur 3 | Cijferverdeling van de gemiddelde eindcijfers in Duitsland.

De verdeling in Figuur 3 is niet symmetrisch. Wanneer de rechterkant wordt gespiegeld in een verticale lijn bij 9,2, ontstaat een symmetrische figuur. Het is denkbaar dat het verschil tussen de werkelijke en deze symmetrische figuur overeenkomt met de gezakte leerlingen. De groep leerlingen die niet geslaagd zijn, bestaat uit twee groepen. De groep die niet aan de eisen van het 'schoolexamen' hebben voldaan en de groep die is gezakt op basis van de resultaten op de Abitur-examens. De eerste groep had óf onvoldoende punten of zij hadden teveel onvoldoendes ('defiziten'). De groep die wel aan het Abitur-examen mocht meedoen is gezakt omdat het totaal aantal punten op het Abitur-examen te laag was of omdat er teveel onvoldoendes werden gehaald op de Abitur-examens. De regels ten aanzien van de onvoldoende zorgt ervoor dat het aantal leerlingen dat geslaagd is met een puntenaantal dat net voldoende is, gering is. De leerling met een dergelijk gemiddelde is vaak gezakt op de onvoldoende-regels.

In Duitsland zijn de cijfers op de individuele examens sterk wisselend per vak. Zo ligt het percentage onvoldoende voor wiskunde (grundkurs) steevast ruim boven de 30% en voor Engels en aardrijkskunde onder de 10%⁶. Over alle vakken heen hebben de schriftelijke examens een gemiddeld cijfer 8,4 met 14% onvoldoende. Dit cijfer ligt lager dan het gemiddelde in figuur 3. Dit duidt erop dat de cijfers op de centrale examens lager liggen dan het gemiddeld cijfer op het schoolexamen.

Met dit gegeven erbij is het nog logischer dat de frequentieverdeling in Figuur 3 zulke lage waarden heeft bij een gemiddelde van 5 of 6. De kans is namelijk klein dat een leerling met een gemiddelde tussen 5,0 en 6,5 slaagt voor de Abitur-examens omdat de cijfers op de Abitur-examens gemiddeld lager uitvallen en daarmee dus onvoldoende zijn. Deze leerlingen vallen daarmee uit de frequentieverdeling van geslaagden (Figuur 3).

6 [Standardsicherung NRW - Zentralabitur GOST - Landesweite Ergebnisberichte des Zentralabiturs](#)

Na het examen

Met het Gymnasiumdiploma kan de leerling zich aanmelden voor alle studies. Er zijn wel enkele studies die een numerus fixus hebben. Ongeveer 40% van de beschikbare plekken is een plek waarvoor een selectie nodig was. De studies in het gezondheidskundig domein (geneeskunde, tandheelkunde, farmacie etc) kennen een landelijke aanmelding. De overige studies kennen een lokale aanmeldprocedure. Voor alle selectieplekken geldt dat de cijfers een belangrijke informatiebron zijn voor selectie. Zo wordt 30% van de plekken voor de studie geneeskunde vergeven aan de leerlingen met de hoogste examencijfers. Voor de overige plekken gelden daarnaast ook andere criteria. Kunstopleidingen kennen een toelatingsexamen.

Wanneer een leerling er niet in is geslaagd om het gymnasium succesvol af te ronden, krijgt de leerling wel een certificaat, het schoolse deel van het diploma. Hier gelden nog wel minimumeisen maar vrijwel iedereen verkrijgt op deze manier het theoretische deel van de *Fachhochschulreife*. Als de leerling het volledige diploma wil zal hij of zij daarna nog een aanvullende een- of tweejarige beroepsopleiding moeten volgen voor het verkrijgen van het praktische deel van het diploma. Met dit diploma heeft de leerling toegang tot hogescholen, niet tot de universiteit.

Bijlage 4 | Finland

Algemeen

Finland is een meertalig land met drie officiële talen: het Fins, Het Zweeds en het Sami. De meeste inwoners van Finland (85,9%) spreken Fins, 5,1% van de inwoners spreekt Zweeds als moedertaal en het Sami wordt gesproken door slechts 0,04% van de bevolking. Het Sami wordt gesproken door de oorspronkelijke inheemse bevolking in Lapland. De overige 9,0% spreekt thuis een andere taal dan deze drie officiële talen. De twee talen in deze groep die door de meeste mensen worden gesproken, zijn het Russisch en het Ests met respectievelijk 1,7% en 0,9%.

Het Finse onderwijssysteem kenmerkt zich door een late selectie. Leerlingen volgen onderwijs binnen één algemeen funderend schooltype (comprehensive school) tot en met de leeftijd van 16 jaar. Daarna gaan de leerlingen naar een algemene theoretische stroom of naar een beroepsgerichte stroom. Er zijn in Finland 330 scholen voor algemeen hoger secundair onderwijs. Op 29 van deze scholen (8,8%) is Zweeds de voertaal. Deze over algemeen iets kleinere scholen worden gymnasium genoemd. De scholen voor algemeen hoger secundair onderwijs met Fins als voertaal worden Lukio genoemd. Er is één kleine school waar Sami de voertaal is. Ruim de helft (52%) van de leerlingen doorloopt het algemeen hoger secundair onderwijs (Cito, 2024).

Het curriculum voor gymnasium en lukio is gelijk. Wel zijn er scholen met speciale aandacht voor bepaalde vakken. Zo zijn er gespecialiseerde scholen in beeldende vorming, lichamelijke opvoeding, muziek, theater, media, handwerk, dans en economie. Tweederde van het curriculum ligt vast maar voor het resterende deel hebben de leerlingen veel keuzevrijheid. Ze kunnen dit deel van het curriculum zelf invullen met bijvoorbeeld extra lessen in de zojuist genoemde vakken (wanneer ze op een school zitten die dit aanbiedt).

Het cijfersysteem

De cijfers in Finland lopen van 4 tot en met 10 en hebben vrijwel dezelfde betekenis als in Nederland. Het belangrijkste verschil is de betekenis van de 5. In Finland is dit (net) genoeg om geen onvoldoende te zijn. Tabel 16 laat zowel de Engelse beschrijving zien die op officiële Finse websites is te vinden, als de Nederlandse omschrijving die daarbij in de buurt komt.

Tabel 16 | Betekenis van de cijfers in het Finse onderwijssysteem

Cijfer	Engelse beschrijving	Nederlands omschrijving
10	Excellent	Excellent
9	Praiseworthy	Zeer goed
8	Good	Goed
7	Satisfactory	Voldoende
6	Moderate	Middelmatig
5	Adequate	Net genoeg
4	Fail	Onvoldoende

Bij het eindexamen wordt een iets ander systeem gebruikt. De waardering voor de prestatie wordt daar niet in de vorm van een cijfer maar in de vorm van een letter uitgedrukt. Tabel 17 toont de waardering, de letter, het aantal punten dat correspondeert met de letter en het percentage leerlingen dat een dergelijke letter behaalt.

Tabel 17 | Waardering voor een prestatie op het landelijk eindexamen

Waardering	Letter	Punten	% leerlingen
Laudatur	L	7	5
Eximia cum laude approbatur	E	6	15
Magna cum laude approbatur	M	5	20
Cum laude approbatur	C	4	20
Iubenter approbatur	B	3	20
Approbatur	A	2	15
Improbatur	I	0	5

In Tabel 17 is het percentage leerlingen te zien dat elke letter behaalt. In Finland is dit namelijk vooraf vastgelegd. Het zit ingebakken in het normeringssysteem (meer hierover in het hoofdstuk normering). De procentuele verdeling over de letters heeft ongetwijfeld ook een uitstraling naar de cijferverdeling in het reguliere onderwijs (de cijfers 4 tot en met 10). Zo behaalt ruim de helft van de leerlingen in comprehensive school gemiddeld voor alle vakken een ruime zeven. Hoewel de waardering van de cijfers dus wel lijkt op die in Nederland, wordt er gemiddeld genomen hogere cijfers gegeven. Dit geldt met name voor de cijfers 9 en 10.

Ten slotte is er in Tabel 17 nog een andere bijzonderheid te zien: Er worden punten toegekend aan de letters. Deze punten hebben een rol in de slaag-zakregeling. We komen hierop terug in de paragraaf over de diplomering.

De toelating

De toelating tot het algemeen hoger secundair onderwijs is competitief. Er is een beperkt aantal plekken beschikbaar en de leerlingen worden geselecteerd op basis van prestaties die ze hebben behaald in de comprehensive school (basisonderwijs tot en met 16 jaar).

Leerlingen die naar het algemeen hoger secundair onderwijs willen, moeten zich inschrijven in een landelijk systeem: Studyinfo. Hierin kunnen ze de voorkeur opgeven naar welke school ze willen. Er zijn, met name in Helsinki, een aantal scholen die zeer hoog staan aangeschreven en waar de belangstelling veel groter is dan het aantal plaatsen. Belangrijkste indicator voor de toelating is het gemiddelde van de cijfers die de leerling heeft behaald in comprehensive school. Het gemiddelde wordt berekend over de vakken moedertaal en literatuur, tweede landstaal, vreemde talen, religie of ethiek, geschiedenis, sociale studies, wiskunde, natuurkunde, scheikunde, biologie, gezondheidseducatie en aardrijkskunde. Het gemiddelde van deze cijfers wordt afgerond op een honderdste. Plaatsing op de scholen met een numerus fixus geschiedt op volgorde van gemiddeld cijfer. Wanneer een leerling niet geplaatst kan worden omdat het gemiddelde te laag is, is de leerling aangewezen op de tweede keus. Er is een landelijke ondergrens: een leerling moet gemiddeld minimaal een 7,00 halen, ook voor scholen waar het aantal plaatsen ruim voldoende is.

Er is in Finland geen landelijke toets of examen aan het eind van de comprehensive school. De toelating naar lukio of gymnasium gebeurt dus puur op basis van de oordelen van de docenten.

De regels rond de samenstelling van het vakkenpakket

De opleiding van het Lukio of gymnasium duurt in principe drie jaar. Een leerling moet in deze drie jaar 150 credits verzamelen. Ongeveer 100 credits vormen het verplichte deel van het programma. De overige credits kan de leerling zelf kiezen. Een credit bestaat uit 19 lesuren. Het lukio of gymnasium kent geen jaarklassensysteem. Elke leerling maakt zelf een studieplan. Veel scholen verdelen het schooljaar in vijf blokken. Voor de leerling die zijn opleiding in drie jaar af wil ronden, bestaat het examenjaar nog uit drie blokken. In de drie schooljaren van de bovenbouw zitten dus 13 blokken. Als een leerling elk blok 12 credits haalt, is hij in drie jaar klaar. Finland kent twee afnameperiodes: eind maart en eind september. De leerling heeft dus de mogelijkheid om examens te spreiden.

De keuze van vakken ligt dus voor ongeveer tweederde van de lesuren al vast. In Tabel 18 is te zien welke vakken verplicht zijn en hoeveel credits de leerling moet behalen in elk vak. Het aantal lesuren dat een leerling minimaal moet volgen in een vak, ligt hiermee dus vast. In de laatste kolom is vermeld hoeveel nationaal vastgelegde specialisatiecursussen er zijn waarbij elke cursus één credit oplevert.

Tabel 18 | Vakkenpakketsamenstelling met het aantal credits dat verplicht is en het aantal credits dat gekozen kan worden door het volgen van nationaal vastgelegde specialisatiecursussen.

Vak	Verplicht	Keuze
Moedertaal en literatuur	12	6
Vreemde taal A (lange syllabus)	12	4
Vreemde taal B1 (korte syllabus)	10	4
Vreemde taal B2 of B3		16
wiskunde algemeen deel	2	
Wiskunde basis / wiskunde gevorderd	10 / 18	4 / 6
biologie	4	6
aardrijkskunde	2	6
natuurkunde	2	12
scheikunde	2	8
filosofie	4	4
psychologie	2	8
geschiedenis	6	6
Sociale studies	6	2
Religie of ethiek	4	8
Gezondheidsonderwijs	2	4
Lichamelijke opvoeding	4	6
Muziek	2/4 of 4/2	4
Beeldende vorming		4
Begeleiding	4	
Totaal verplichte cursussen	94 of 102	
keuze uit landelijke of schoolgebonden cursussen		48 of 56
Totaal minimaal		150

Afhankelijk van het type wiskunde waarvoor de leerling gekozen heeft, kan de leerling dus 48 of 56 credits zelf kiezen. Hiervan moeten minimaal 20 credits komen van nationaal vastgelegde specialisatie cursussen. Naast deze nationale specialisatiecursussen bestaan er ook nog schoolspecifieke cursussen. Zoals reeds gemeld werd onder 'Algemeen' zijn sommige scholen gespecialiseerd in een bepaalde vakgebieden. De leerling kan op deze scholen vaak kiezen uit een ruimer aanbod dan alleen de landelijke cursussen. Ten slotte kan de leerling, naast de landelijke en schoolspecifieke cursussen, ook nog onderwijs volgen aan andere onderwijsinstellingen zoals universiteiten en hogescholen of andere middelbare scholen elders in het land. In Finland is het afstandsonderwijs goed ontwikkeld. De drempel om op afstand een cursus te volgen en deze mee te laten tellen als credit is hierdoor vrij laag. Om onderwijs aan een andere instelling mee te laten tellen heeft de leerling wel toestemming nodig van de school. Samen met de school wordt dan bepaald hoeveel credits dit externe onderwijs 'waard' is. Een belangrijke factor bij het kiezen van de keuzecredits is de keuze welke landelijke eindexamens de leerling zal gaan doen. Het landelijk eindexamen bestaat uit minimaal vijf examens die uit verschillende groepen van vakken gekozen moeten worden. Het examen in 'Moedertaal en literatuur' is verplicht. Het gaat hierbij om een van de nationale talen. Dit kan dus Fins, Zweeds of Sami zijn. Daarnaast kiest de leerling minimaal vier vakken uit vier groepen van vakken. Daarbij mag de leerling wel meerdere vakken uit een groep kiezen, zolang de vakken maar uit minimaal drie groepen afkomstig zijn. Een leerling mag dus één groep negeren.

De groepen zijn:

- Tweede nationale taal
- Vreemde taal
- Wiskunde
- Overige vakken

Het eindexamen gaat zowel over onderwerpen die in de verplichte cursussen aan de orde zijn geweest als over onderwerpen die vallen onder de nationale specialisatiecursussen. Een leerling doet er dus verstandig aan de landelijk vastgelegde specialisatiecursussen te volgen in de vakken waarin hij of zij eindexamen zal doen.

De regels zoals die in Finland gelden, leveren een aantal bijzondere keuzemogelijkheden op. Een leerling kan bijvoorbeeld voor zijn eindexamen een vakkenpakket kiezen met grote nadruk op de talen, bijvoorbeeld Fins, Zweeds, Engels, Duits en religie. Aan de andere kant, een leerling kan ook een exact vakkenpakket kiezen, bijvoorbeeld Fins, Engels, wiskunde gevorderd, natuurkunde, scheikunde en biologie.

Het kiezen van de talen is in werkelijkheid nog iets gecompliceerder dan hierboven geschetst. Bij de keuze van de vakken voor het eindexamen moet de leerling minimaal één vreemde taal kiezen. Dit kan de tweede nationale taal zijn, maar wanneer de leerling de groep 'tweede nationale taal' negeert kan dit ook een van de vreemde talen zijn die de leerling in comprehensive school heeft gevolgd. Dat kunnen Engels, Duits, Frans, Spaans en Russisch zijn. Een leerling is dus verplicht om onderwijs te volgen in twee vreemde talen waarvan één met een lange syllabus. De leerling is daarnaast verplicht om minimaal in één vreemde taal eindexamen te doen. Daarnaast moet de leerling in zijn eindexamen minimaal één vak met een lange syllabus kiezen maar daarbij kan de leerling ook kiezen voor wiskunde gevorderd. Dit vak wordt namelijk ook beschouwd als een vak met een lange syllabus.

De keuze van het vakkenpakket

Hierboven is geschetst wat het aanbod van de vakken is en welke beperkingen er zitten aan de keuze van de vakken. We zullen nu dieper ingaan op de keuzes die leerlingen in de praktijk maken bij de selectie van vakken voor het eindexamen. Een leerling is verplicht in minimaal vijf vakken eindexamen te doen. In tabel 19 is te zien in hoeveel vakken de leerlingen daadwerkelijk eindexamen deden. Hierbij zijn de gegevens van herfst 2023 en voorjaar 2024 samen genomen.

Tabel 19 | Aantal vakken waarin een leerling eindexamen deed (herfst 2023 en voorjaar 2024)

Aantal vakken	%
5	63,3
6	29,4
7	6,1
8	1,0
> 9	0,1

Een aantal leerlingen zal vier vakken kiezen uit alle vier de groepen, maar er zullen ook leerlingen zijn die ervoor kiezen om een van de groepen te negeren. Daarmee wordt bedoeld dat de leerling geen enkel vak kiest uit die groep. Tabel 20 laat zien hoe vaak een groep wordt genegeerd.

Tabel 20 | Percentage leerlingen dat ervoor kiest om geen examenvak te kiezen uit een groep van vakken

Groep	% leerlingen zonder examenvak uit de genoemde groep
Tweede nationale taal	52,4
Vreemde taal	0,0
Wiskunde	8,5
Overige vakken	0,4

De groep van overige vakken is erg groot. Hierin zitten alle natuurwetenschappelijke vakken, de mens&maatschappij-vakken en religie. Leerlingen die voor meerdere vakken uit één groep kiezen, zullen dat meestal uit deze groep doen. Daarnaast zijn er ook leerlingen die meerdere talen kiezen in de groep moderne vreemde taal. Tabel 21 laat zien hoeveel vakken er in deze twee groepen gekozen worden. Tabel 22 toont het percentage leerlingen dat een vak kiest om er eindexamen in te doen.

Tabel 21 | Percentage leerlingen dat meerdere vakken kiest uit de groepen vreemde talen en overige vakken

Aantal vakken in de groep	Vreemde talen	Overige vakken
0	0,0	0,4
1	90,4	15,4
2	7,7	66,7
3	1,9	16,4
4		1,1
5		0,1

Tabel 22 | Het percentage leerlingen dat een vak kiest om er eindexamen in te doen

Groep	vak	% leerlingen
Moedertaal en literatuurs	Fins en literatuur	87,0
	Zweeds en literatuur	6,8
Vreemde taal	Fins	12,5
	Zweeds	35,1
	Engels	98,4
	Duits	4,7
	Frans	2,8
	Spaans	2,7
	Russisch	2,4
Wiskunde	Wiskunde basis	49,2
	Wiskunde gevorderd	42,3
Overige vakken	Biologie	26,4
	Natuurkunde	24,2
	Scheikunde	19,6
	Aardrijkskunde	13,3
	Geschiedenis	25,0
	Psychologie	28,3
	Filosofie	6,5
	Gezondheidsonderwijs	24,0
	Levensbeschouwing	1,6
	Religie	10,3
	Maatschappijleer/Sociale studies	28,2

De verzameling van informatie voor de diplomabeslissing

Om te slagen voor het eindexamen moet een leerling aan twee eisen voldoen. Ten eerste moet de leerling zijn onderwijs met goed gevolg hebben voltooid. Dat betekent dat de leerling alle 150 credits moet hebben behaald. Ten tweede moet een leerling slagen voor het eindexamen. Dit eindexamen bestaat uit minimaal vijf landelijke examens.

Zoals reeds eerder vermeld, kent de bovenbouw van het Finse middelbare onderwijs geen jaarklassensysteem. De leerling volgt zijn eigen studieschema in de verplichte vakken en de keuzevakken. Het schooljaar is opgedeeld in vijf of zes blokken en elk blok wordt afgesloten met een toetsweek. Een vak is opgedeeld in cursussen die elk een credit opleveren. De leerling heeft een grote mate van vrijheid om zelf te bepalen welke credits in welk blok worden gevolgd. Om te slagen moeten alle 150 credits die de leerling heeft gekozen zijn behaald. Wanneer de leerling voor de afsluitende toets in een blok een voldoende scoort zijn de credits van dat vak die bij dat blok horen, behaald. Wanneer een leerling een onvoldoende scoort, bestaat er nog steeds de mogelijkheid om de credit te behalen. Dit kan door een herkansing te doen tijdens het volgende blok. De leerling heeft de credits pas definitief niet behaald wanneer de leerling twee blokken achter elkaar geen voldoende weet te scoren. In dat geval moet de leerling het onderwijs in die blokken opnieuw volgen. Dit betekent overigens niet dat de leerling blijft zitten en dat hij andere vakken ook opnieuw moet doen. De leerling zal alleen het studieplan wel aan moeten passen.

Naast het behalen van de credits moet de leerling ook slagen voor het landelijke eindexamen. Dit bestaat uit minimaal vijf examens. Finland kent twee examenperiodes. De leerling kan examens maken in de tweede helft van maart of in de tweede helft van september. De leerling hoeft niet alle vijf examens in een periode af te leggen. Zo kan een leerling examen doen in de herfstperiode van zijn derde jaar wanneer hij of zij alle onderwijs in dat vak al gevolgd heeft in de eerste twee jaar. Ook bestaat de mogelijkheid om het studieschema iets uit te smeren waardoor de leerling een aantal examens doet na afloop van de drie jaar bovenbouw en de laatste examens voor de eerste keer aflegt in de herfst van het vierde schooljaar. Dit alles heeft tot gevolg dat bijvoorbeeld het vak moedertaal en literatuur maar ook de vakken wiskunde en natuurkunde voornamelijk in het voorjaar worden afgelegd (ongeveer 80%). Het vak Engels kent een 50/50-verdeling over de afnameperiodes en het vak biologie wordt het meest in het najaar gemaakt (65%). Ondanks alle flexibiliteit wordt het grootste aantal eerste afnames toch gedaan in het voorjaar van het derde schooljaar.

De centrale examens worden in Finland sinds 2019 digitaal afgenomen. Er is een nationaal digitaal afnamesysteem gebouwd dat de afnames van de landelijke examens ondersteunt. Er wordt op elke school een lokaal netwerk gebouwd zonder contact met het internet. Een examenzaalserver en een back-upserver zorgen voor directe opslag van de antwoorden die de leerlingen intypen. Leerlingen kunnen hun eigen laptop gebruiken. Ze loggen in op het examenzaalnetwerk en hebben in die modus geen toegang tot internet, alleen tot de examens en tot de applicaties die tijdens de examens gebruikt mogen worden. Na afloop van de zitting worden de antwoorden door de school overgezet naar een omgeving die wel verbinding heeft met internet. Daarna worden de antwoorden 'doorgesluisd' naar de docenten die het werk digitaal kunnen nakijken.

Het bijzondere aan het digitale afnamesysteem is dat het ook gebruikt kan worden voor de afsluitende toetsen van elk onderwijsblok. Het systeem is laagdrempelig waardoor docenten hun toetsen er makkelijk in kunnen 'uploaden' of samenstellen. Dit heeft nog een ander voordeel: leerlingen zijn aan het systeem gewend op het moment dat zij de landelijke examens gaan maken.

De examens worden na afloop van de digitale afname eerst overgezet naar een omgeving die verbonden is met internet. Daarna wordt het leerlingwerk aan de eigen docent verstuurd. Deze kijkt het werk na. Daarna worden alle werken met beoordelingen verzameld door de Finse overheid. De werken worden vervolgens verdeeld onder zogenaamde 'censoren' die het werk nog een keer nakijken. Daarbij hebben zij de mogelijkheid om de puntentoekenning en de annotaties van de eerste corrector te verbergen. De censoren worden betaald vanuit de overheid voor deze klus. Bij grote afwijkingen in de eindscore van de leerling tussen de eerste corrector en de censor wordt een derde beoordeling gedaan. In andere gevallen wordt er gemiddeld.

De planning

De afnameperiodes vallen eind september en eind maart. Doordat de examens digitaal zijn, verloopt de verzending van het examenwerk naar de tweede corrector en de verzameling van afnamegegevens erg snel en soepel. Ongeveer zeven weken na de laatste afname volgt de uitslag van de examens. Dat is dus half november en half mei.

De normering

Na het werk van de censoren ligt het puntenaantal dat de leerling op het examen heeft behaald vast. Voor de omzetting van de examenscore naar een waardering wordt een redelijk ingewikkelde manier gebruikt. Allereerst wordt van alle examens die een leerling heeft gemaakt de z-waarde bepaald. Dit is het aantal standaardafwijkingen boven of onder de gemiddelde score op dat examen. Voor elke leerling wordt berekend wat de gemiddelde z-waarde is van alle

examens die de leerling heeft gemaakt. Alle leerlingen die het eindexamen hebben afgerond in het huidige jaar en in het vorige jaar (vier afnameperiodes) worden op een rij gezet op volgorde van de gemiddelde z-waarde. De leerlingen krijgen daarbij een letter toegewezen volgens de verdeling van Tabel 17. De beste 5% krijgt dus de letter L. Vervolgens wordt er gekeken naar alle leerlingen die in de huidige afnameperiode een bepaald examen gemaakt hebben, bijvoorbeeld biologie voorjaar 2024. Er wordt bepaald hoeveel van deze leerlingen een L hadden gekregen in de vorige stap. Voor biologie 2024 gold bijvoorbeeld dat 7,1% van de leerlingen een L was toegewezen. In deze examengroep was de groep 'gemiddeld-over-alle-vakken-sterkste-leerlingen' meer dan gemiddeld vertegenwoordigd. Vervolgens wordt de cesuur zodanig bepaald dat de beste 7,1% van de biologie 2024-kandidaten de letter L krijgt toegekend voor het examen biologie. Op deze manier worden vakken met relatief veel sterke leerlingen ook hoger becijferd (beletterd).

De diplomering

Nadat voor alle vakken de grenzen zijn vastgelegd, kunnen de letters aan de door de leerlingen gemaakte examens worden toegekend. Een leerling die allemaal voldoende heeft, is geslaagd. Een leerling die voor twee examens een I (onvoldoende) heeft, is gezakt. Een leerling die één I heeft is geslaagd wanneer de vier andere examens samen 10 of meer punten hebben opgeleverd. Zie Tabel 17. De punten die aan de letters worden toegekend, worden om deze reden ook wel compensatiepunten genoemd. Een leerling met de letters AABB voor de vier vakken die voldoende waren, heeft 10 compensatiepunten en heeft dus alsnog het diploma behaald. Als een leerling meer dan vijf examens heeft afgelegd wordt het puntentotaal genomen van de vier beste vakken.

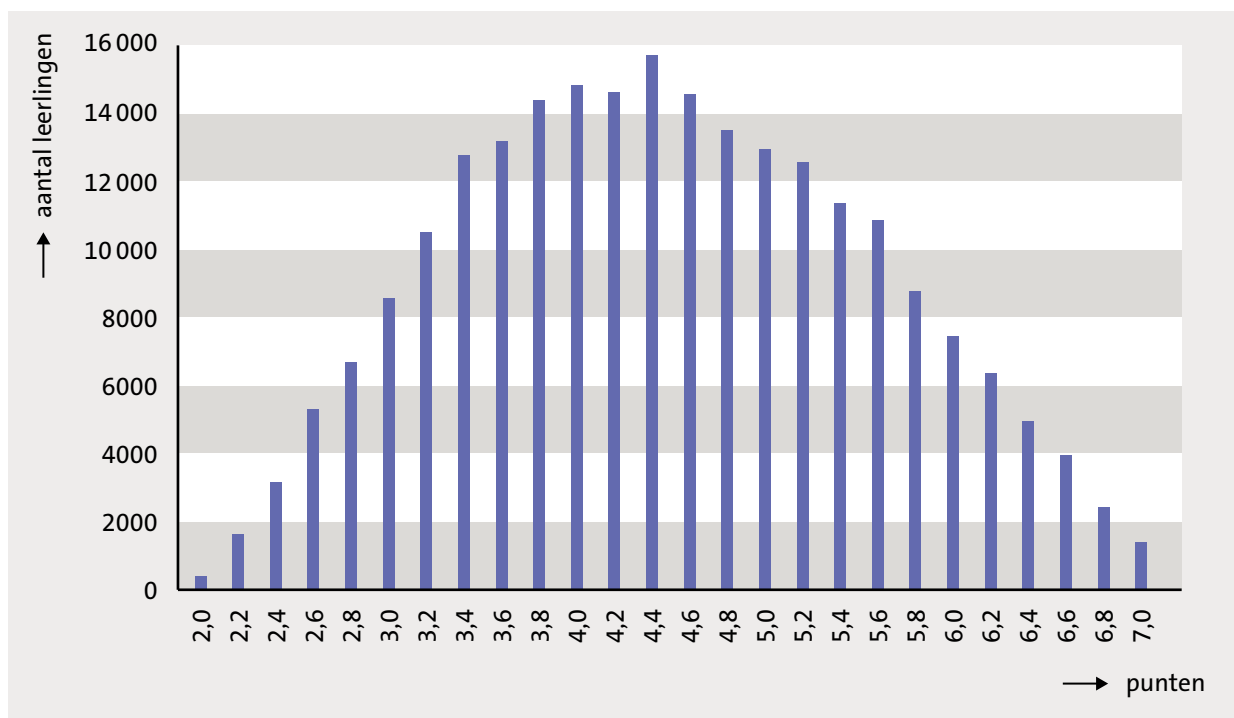
De herkansing

In elke examenperiode worden de vakken maar één keer aangeboden. Wanneer een leerling een vak wil herkansen dan is hij of zij aangewezen op de volgende periode. Er wordt in Finland vaak herkanst omdat de toelating tot het vervolgonderwijs erg competitief is en hoge cijfers helpen om toegelaten te worden. Veel herkansingen worden dus gebruikt om het cijfer te verbeteren. Van alle afnames komt 79% van leerlingen die een examen voor de eerste keer doen, ruim 18% van de afnames komt van leerlingen die hun voldoende cijfer willen verbeteren en 3% doet het examen nog een keer waarbij het resultaat de vorige keer (keren) een onvoldoende was. Ter vergelijking: In 2019 was ongeveer 3,5% van alle afnames van vwo-leerlingen, een herkansing.

De cijferverdeling

In Figuur 4 is de cijferverdeling van Finland te zien. Hierin zijn alle leerlingen opgenomen die in het voorjaar van 2023 meededen aan de examens en die voldeden aan alle eisen (N = 23.334)⁷.

⁷ <https://tiedostot.ylioppilastutkinto.fi/ext/data/FT2023KD4001.csv>

Figuur 4 | Verdeling van het gemiddelde aantal punten in Finland.

Een leerling mag één onvoldoende hebben mits het gemiddelde 2 punten is. Eén onvoldoende levert 2 tekorten en daar moeten dus minstens twee drieën tegenover staan ter compensatie.

De frequentie van alle cijfers tezamen is van tevoren vastgelegd. Per vak kunnen hier afwijkingen van zijn, al naar gelang de vaardigheid van de leerlingen die op dat moment examens hebben gedaan in dat vak. Het percentage onvoldoende bij één afname schommelt meestal rond de 3-8 procent. Van de 23.334 leerlingen van Figuur 4 heeft slechts één procent een onvoldoende. Het lukt kennelijk goed om een onvoldoende weg te werken. Wat hierbij helpt is dat er een half jaar zit tussen de eerste afname en de herkansing. Er is dan voldoende tijd om de vaardigheid omhoog te brengen.

Na het examen

Leerlingen die verder willen studeren na hun middelbare school moeten dat kenbaar maken in het nationale registratiesysteem Study-info. Ongeveer 80% van de leerlingen van het hoger algemeen secundair onderwijs doet dat. Het aantal plaatsen in het vervolgonderwijs is echter beperkt. Hierdoor ontstaat er een competitieve strijd om de beschikbare plaatsen. Deze plaatsen worden voornamelijk toegewezen op basis van de behaalde resultaten op het landelijk eindexamen.

In 2023 ging na de verschillende plaatsingsrondes 22,2% van de leerlingen naar de universiteit, 12,2% ging naar een hogere beroepsopleiding (HBO) en 1,7% studeerde verder in een gespecialiseerde beroepsopleiding. Bijna 64% kan dus niet verder studeren. Een deel hiervan zijn jongens die hun dienstplicht gaan vervullen en een deel van die leerlingen gaat werken, al dan niet in combinatie met het opgaan voor een herkansing. Deze laatste groep hoopt met betere cijfers in een volgende ronde alsnog toegelaten te worden tot het vervolgonderwijs. Dit verklaart het hoge aantal herkansers.

Bijlage 5 | International Baccalaureate Diploma Programme

Algemeen

Het International Baccalaureate (IB) biedt meerdere programma's voor leerlingen in het funderend onderwijs. Dit rapport focust op het Diploma Programme (DP). Dit is een tweejarige opleiding bedoeld voor leerlingen die een internationaal georiënteerd programma willen volgen dat academisch en theoretisch van aard is en dat in veel landen de mogelijkheid biedt om door te stromen naar de universiteit.

Het Diploma Programme wordt op 3041 scholen in 149 landen gegeven. De scholen moeten aan voorwaarden voldoen om het DP te mogen aanbieden. Scholen kunnen kiezen uit twee afnameperioden per jaar. Het noordelijk halfrond kiest over het algemeen voor de mei-sessie. Het zuidelijk halfrond kiest voornamelijk voor de afnameperiode in november. Het aantal leerlingen dat examen doet in de mei-sessie is ongeveer zes keer zo groot als in de november-sessie. Leerlingen kunnen (alvast) opgaan voor een los examen, examen doen in het volledige diploma programma of een herkansing doen. Leerlingen die een 'los' examen doen, krijgen een certificaat. Dit hoofdstuk beschrijft hoe leerlingen in het bezit kunnen komen van een diploma.

Het totaal aantal kandidaten in mei 2023 was 180.000. De helft daarvan kwam uit de Verenigde Staten. Canada is met bijna 12.000 kandidaten het op een na grootste land. Daarna volgt een groep landen met rond de 5000 kandidaten. Dat zijn Nederland, Spanje, het Verenigd Koninkrijk, India, China en Mexico. Het grote aantal afnames in Nederland heeft te maken met het afronden van het tweetalig onderwijs waarbij veel scholen aanbieden om een IB-certificaat English A of English B te halen.

Het aantal Diploma Programme kandidaten was in mei 2023 ongeveer 91.000. Daarvan waren ruim 1000 (1%) herkansers. In de novembersessie in 2023 waren dat er respectievelijk 16.000 en 3.000. Het aandeel herkansers is hier dus vele malen groter. Het jaarlijks totaal aantal diploma kandidaten ligt dus in de ordegrrootte van 107.000. Ter vergelijking: Dit is meer dan drie keer zoveel als in Finland of Vlaanderen en ook meer dan in Noordrijn-Westfalen. In dit rapport worden regelmatig aantallen genoemd, bijvoorbeeld het aantal kandidaten dat kiest voor Biologie. Hierbij zijn de getallen gebruikt van de afnameperiode in mei 2023.

Het cijfersysteem

Cijfer IB DP	beschrijving	Vergelijkbaar cijfer in NL
1	slecht	1 – 3
2	onvoldoende	4
3	matig	5
4	voldoende	6
5	ruim voldoende / goed	7 – 8
6	goed / zeer goed	8 – 9
7	uitmuntend	9 – 10

De toelating

Scholen zijn vrij om zelf te bepalen welke leerlingen worden toegelaten tot het DP. Daar worden geen richtlijnen voor gegeven vanuit de centrale IB organisatie. Wel is het zo dat er beperkende regels zijn voor toelating tot een IB-opleiding in Nederland. Nederlandse leerlingen moeten kunnen aantonen (internationaal) onderwijs hebben gevolgd tijdens het verblijf in het buitenland. Het IB DP is een academisch en theoretisch programma dat wereldwijd wordt erkend als een kwalificerende vooropleiding bij de toelating tot universiteiten. Scholen zullen bij de toelating zich richten op leerlingen die de opleiding met succes kunnen voltooien. Omdat de leerlingen met zo veel verschillende achtergronden zich bij de IB-scholen melden, is er geen gedetailleerde informatie te geven over de toelatingscriteria.

De regels rond de samenstelling van het vakkenpakket

Het DP-curriculum kenmerkt zich door een kern met daaromheen 6 vakken. De kern is voor alle leerlingen verplicht en bestaat uit een drietal vakken/activiteiten: Theory of Knowledge, het Extended Essay en 'Creativity, Activity and Service' vaak afgekort tot CAS. Het vak Theory of Knowledge (ToK) is een soort wetenschapsfilosofie dat de vraag behandelt wat kennis is en hoe we aankijken tegen het verkrijgen van kennis. Doel van het vak is dat leerlingen leren om kritisch te reflecteren op diverse manieren van weten en op kennisgebieden. Daarnaast beoogt het vak dat leerlingen nadenken over de rol en aard van kennis in hun eigen cultuur, in de culturen van anderen en in de bredere wereld. Het Extended Essay (EE) is een soort profielwerkstuk waarin de leerling een eigen onderzoek uitvoert en hierover een rapport schrijft. CAS is eigenlijk geen vak maar meer een activiteit. Veel scholen hanteren de regel dat de leerling minimaal 50 uur moet besteden aan elk van de drie componenten:

- Creativity – Creatief zijn: activiteit gerelateerd aan kunst of andere ervaringen waarbij creatief denken betrokken is.
- Activity – Sportief bezig zijn: fysieke inspanning die bijdraagt aan een gezonde levensstijl, als aanvulling op academisch werk elders in het DP.
- Service – Dienstverlenend zijn: een onbetaalde en vrijwillige dienstverlening die een leerverdeel voor de student heeft.

Naast de drie verplichte kernonderdelen ToK, EE en CAS, kiest de leerling zes vakken: Literatuur in de moedertaal, een moderne vreemde taal, een mens&maatschappij-vak, een natuurwetenschappelijk vak, een wiskunde en een zesde vak naar keuze. Dit zesde vak kan een kunstvak zijn maar het mag ook een vak uit een van de eerste vijf categorieën zijn. Vrijwel alle vakken worden op twee niveaus aangeboden: Higher level (HL) en Standard level (SL). De leerling moet drie vakken op HL-niveau kiezen. Het mogen er ook vier zijn. Om een idee te krijgen over het verschil in omvang tussen een HL- en SL-variant: het IB geeft een richtlijn van 240 uur onderwijs in twee jaar in een HL-vak en 150 uur in een SL-vak. Dit komt overeen met ongeveer 5 lessen per week voor een HL-vak en 3 lessen per week voor een SL-vak.

Er zijn zes groepen van vakken. De leerling kiest één vak uit elke groep, waarbij de keuze van een kunstvak uit de groep van kunstvakken niet verplicht is en vervangen mag worden door de keuze voor een ander vak. Voor het gemak heeft het IB de groepen genummerd. Groep 1 zijn de vakken met het label 'moedertaal en literatuur', aangeduid met Language A. Voor 55 talen is een dergelijk programma beschreven. Voor 17 talen is bovendien een programma beschikbaar dat naast de literatuur ook breder kijkt naar taal en communicatie. In beide type vakken is er een grote nadruk op schrijfvaardigheid wat ook tot uitdrukking komt in het feit dat het vak op HL-niveau een external assessment kent waarin een essay moet worden geschreven van 1200-1500 woorden over een van de bestudeerde werken. In totaal (HL en SL samen) zijn er 141 verschillende programma's in deze groep.

De tweede groep van vakken wordt taalverwerving genoemd. In deze groep zitten 20 talen voor leerlingen die al wel enige taalvaardigheid hebben in de bewuste taal. Deze vakken worden Language B genoemd. In deze groep van vakken bevinden zich ook de klassieke talen Latijn en Grieks. Daarnaast zijn er voor 13 talen programma's voor echte beginners (ab initio of zoals deze vakken in Nederland genoemd worden: elementair). Volgens een integriteitsprotocol mag alleen een leerling die niet eerder met deze taal in aanraking is gekomen hieraan deelnemen. Is dat niet zo, dan zal de leerling het vak language B moeten volgen. De ab initio-talen kunnen alleen op SL-niveau gekozen worden. De keuze voor een vreemde taal uit groep 2 mag ook vervangen worden door de keuze van een extra language A. Leerlingen halen op deze manier een 'tweetalig diploma'. Dit kan gunstig zijn voor de inschrijving bij bepaalde universiteiten.

De derde groep van vakken zijn de mens&maatschappij-vakken. In deze groep zijn er voor 10 vakken programma's ontwikkeld. Hieronder vallen de bekende vakken zoals geschiedenis, economie, aardrijkskunde en filosofie. Maar er worden ook vakken gegeven zoals (op volgorde van meest gekozen naar minder vaak gekozen) business management, psychologie, wereldpolitiek, sociale en culturele antropologie, digitale samenleving en wereldreligies.

De vierde groep van vakken zijn de natuurwetenschappelijke vakken. Deze groep bevat de traditionele vakken biologie, scheikunde en natuurkunde maar ook computer science, 'Sport, beweging en gezondheid' en design technologie. Met ingang van 2024 staat in de programma's van alle vakken in deze groep 10 uur gereserveerd voor het zogenaamde 'Collaborative Science Project'. Hierin ligt de nadruk op de rol van de natuurwetenschappen in het oplossen van grote wereldwijde vraagstukken.

De vijfde groep van vakken zijn de wiskundevakken. Er bestaan twee wiskundevakken, elk met een HL- en SL-variant. Het eerste vak 'Analyse' behandelt de meer formele wiskunde. Typerend voor dit vak is dat een van de drie afsluitende examens moet worden gemaakt zonder de hulp van een rekenmachine. Het tweede vak 'Toepassingen' is meer context-gericht. Heel grof gezegd zou je Toepassingen SL kunnen vergelijken met het Nederlandse vwo wiskunde A, Analyse SL is iets 'lichter' dan het Nederlandse vwo wiskunde B en het vak Analyse HL gaat beduidend verder dan het Nederlandse vwo wiskunde B.

De zesde groep van vakken, de kunstvakken, bestaat uit beeldende kunsten (visual arts), film, theater, muziek en dans. Ongeveer een kwart van de leerlingen kiest voor een kunstvak. Driekwart van de leerlingen kiest voor een vak uit groep 1 t/m 4. De meesten kiezen voor een extra m&m-vak (40%), gevolgd door een natuurwetenschappelijk vak (15%) of een extra Language A (15%). Er wordt niet zo vaak (5%) gekozen voor een tweede language B.

Ten slotte zijn er nog twee uitzonderingen op de hierboven beschreven manier van het kiezen van vakken uit de diverse groepen. Zo bestaat de mogelijkheid om dispensatie te krijgen voor het kiezen van een m&m-vak waardoor er ruimte komt om een derde natuurwetenschappelijk vak te kiezen. Leerlingen die een medische studie in Engeland of Nederland willen volgen zullen voor deze variant kiezen. Ten slotte is er nog een redelijk populair interdisciplinair vak dat door 17% van de leerlingen gekozen wordt. Het vak heet Environmental Systems and Societies (ESS). Dit vak mag in het keuzeproces gekozen worden als vak uit groep 3 of als vak uit groep 4. Dit vak kan alleen op SL niveau gekozen worden. Onder dit vak vallen thema's zoals klimaatverandering, ecosystemen en ecologie, duurzaamheid, voedselproductiesystemen en het mondiale energievraagstuk.

De keuze van het vakkenpakket

Aan het eind van deze bijlage zijn onder het kopje 'Aanvullende informatie' tabellen opgenomen waarin is te zien welk percentage van de leerlingen een bepaald vak heeft gekozen. Het gaat daarbij om HL en SL samen. Een school biedt vrijwel nooit alle vakken aan die hier genoemd zijn. Bij de interpretatie van de percentages moet bedacht worden dat een leerling in het DP iets minder vakken heeft dan een leerling in Nederland: Een DP leerling heeft 6 'reguliere' schoolvakken en een Nederlandse leerling heeft acht vakken. Opvallend bij de keuze van de vakken is dat van de twee verplichte talen bijna 80% wordt ingenomen door Engels en Spaans. Van het literatuurvak in groep 1 is het zelfs 93%. Bij de mens & maatschappij-vakken valt op dat Business management en psychologie populaire vakken zijn. Deze vakken worden lang niet in alle landen aangeboden maar voorzien klaarblijkelijk in een behoefte van het internationaal georiënteerde publiek. Het interdisciplinaire vak ESS wordt twee maal zo vaak gekozen als aardrijkskunde. Bij de natuurwetenschappelijke vakken en bij wiskunde zijn niet heel erg opvallende uitkomsten.

De verzameling van informatie voor de diplomabeslissing.

De zes vakken uit de zes groepen worden afgesloten met een internal assessment en een external assessment. Het eindcijfer wordt voor 20-30% bepaald door het internal assessment-cijfer en voor 70-80% door een external assessment. Het verschilt per vak of het 80-20 is of 70-30 of daartussenin. Alleen bij een aantal kunstvakken telt het internal assessment zwaarder mee.

Het internal assessment wordt meestal in het laatste jaar gehouden. De vorm van het internal assessment verschilt per vak. Bij de talen bestaat het uit een mondeling. Bij geschiedenis wordt een historisch onderzoek gevraagd, bij aardrijkskunde een verslag van veldwerk, bij economie drie commentaren en bij business management een projectvoorstel. Bij de natuurwetenschappelijke vakken bestaat de internal assessment uit een individueel onderzoek en bij wiskunde uit een verkenning. Bij de kunstvakken richt de leerling een tentoonstelling in van een aantal van de eigen kunstwerken met de daarbij behorende beschrijvingen. Ook het schrijven van een productie van een toneelstuk behoort tot de mogelijkheden.

Het leerlingwerk in de internal assessment wordt beoordeeld door de eigen docent. Er vindt wel moderatie plaats. Dat betekent dat een selectie van het werk opgestuurd wordt naar een examiner die beoordeelt of de docentbeoordelingen correct zijn uitgevoerd. Wanneer de examiner van mening is dat de beoordelingen van de selectie te hoog of te laag zijn, worden alle beoordelingen aangepast aan het niveau van de examiner. De selectie wordt pas bekend gemaakt nadat alle docentbeoordelingen in het systeem zijn ingevoerd om te voorkomen dat expres een paar werken worden opgestuurd die extra streng zijn beoordeeld.

Het external assessment bestaat meestal uit het maken van schriftelijke examens. Voor veel vakken zijn er twee zittingen. Het leerlingwerk wordt opgestuurd naar een centraal kantoor en van daaruit verspreid over de examinatoren die overal over de wereld verspreid zitten. Zij kijken het werk na en ook dit werk wordt onderworpen aan een moderatie.

Ook voor de drie onderdelen van de kern van het programma worden 'bewijzen' verzameld van het werk van leerlingen. Voor Theory of Knowledge (TOK) organiseren de leerlingen een kleine tentoonstelling en schrijven ze een essay van 1600 woorden. Dit essay wordt extern beoordeeld. Daartoe moet het essay voor een deadline, ruim voor de centrale examens, worden ingeleverd. Hetzelfde geldt voor het Extended Essay. Dit essay van 4000 woorden gaat over een zelf uitgevoerd onderzoek. Omdat leerlingen geen reguliere lessen volgen voor deze activiteit, moet het naast het gebruikelijke schoolwerk gebeuren. Vaak wordt geprobeerd om bij het begin van het laatste jaar het Extended Essay al zoveel mogelijk gereed te maken. Ten slotte moeten de

leerlingen voldoen aan de vereisten in het CAS-programma. De school onderhoud regelmatig contact met de leerlingen om te zien hoe de vorderingen zijn. De leerlingen schrijven aan het eind een evaluatie. Daarin laten ze de ontwikkelingen zien ten opzichte van zeven doelen zoals die zijn geformuleerd. Er is geen formele beoordeling. De school stelt een CAS-coördinator aan die de leerlingen begeleidt en de portfolio's verzamelt. De CAS-coördinator beoordeelt aan het eind of de leerlingen aan alle vereisten hebben voldaan en richt de administratie zodanig in dat bij nadere inspectie kan worden nagegaan op basis van welke bewijsstukken het oordeel is gegeven. Daarmee wordt dit onderdeel afgesloten.

De planning

De centrale examens van de mei-sessie starten eind april. Het laatste examen wordt gehouden half mei. De totale duur van de examenperiode is ruim drie en een halve week. Omdat de examens wereldwijd in zeer veel landen worden gehouden, kan niet worden afgeweken van het afnameschema op grond van nationale feestdagen.

Er zijn drie tijdzones. Tijdzone A bevat Australië en Azië. Tijdzone B bevat Europa en Afrika en tijdzone C bevat Noord en Zuid Amerika. Binnen de drie tijdzones wordt de lokale starttijd van de ochtend en middagsessie zoveel mogelijk aangepast zodat de werkelijke afnametijden zoveel mogelijk overlappen. Een school is verplicht zich aan deze afnametijden te houden. Bij grote vakken die door veel leerlingen gekozen worden, zijn de examens in de drie tijdzones inhoudelijk niet gelijk. Het valt op dat het examen in tijdzone A vaak de soepelste norm kent. In 2024 is er sprake geweest van grootschalige 'timezone cheating'. Dit houdt in dat er onderdelen van het examen via internet zijn verspreid zodat leerlingen in andere tijdzones hier hun voordeel mee konden doen. IB geeft aan te onderzoeken wie er verantwoordelijk is en zal leerlingen van wie bewezen kan worden dat ze hieraan hebben bijgedragen, geen uitslag en dus ook geen diploma te geven.

De uitslag wordt bekend gemaakt begin juli. Leerlingen kunnen hun uitslag inzien met behulp van een online tool. Daarbinnen komen ook details over de behaalde score en de zogenaamde 'grade boundaries'. Wanneer een leerling ziet dat zijn score net niet toereikend was voor een hoger cijfer kan een herbeoordeling worden aangevraagd. Hier zijn wel kosten mee gemoeid tenzij het cijfer naar boven bijgesteld wordt, waarna het IBO de kosten kwijtscheldt. Het komt ook voor dat door de herbeoordeling het cijfer lager uitvalt. De uitslag van de herbeoordeling vervangt onder alle omstandigheden de oude beoordeling. Ook voor de inzage in het eigen werk worden kosten in rekening gebracht.

De normering

De normering geschiedt centraal. Op basis van leerlingwerk wordt een standaardsetting uitgevoerd waarbij wordt aangegeven waar (bij hoeveel punten) de grens ligt voor een bepaald cijfer. Hierbij wordt normatief gehandeld. Dat betekent dat zoveel mogelijk norm voor het vak wordt gehandhaafd, onafhankelijk van de samenstelling of vaardigheid van de populatie. Dit heeft wel tot gevolg dat er behoorlijke schommelingen zijn in de gemiddelde cijfers. Een verschil van 0,3 tot 0,5 cijferpunt tussen de gemiddelde cijfers van verschillende jaren op hetzelfde vak zijn geen uitzondering.

De diplomering

Elk cijfer voor een vak levert punten op. Het cijfer 3 levert 3 punten op. De basisregel voor diplomering is dat de leerling 24 punten moet halen om te slagen. Omdat de meeste leerlingen zes vakken hebben, betekent dit dus dat de leerling gemiddeld een 4 moet halen. Er bestaat echter nog de mogelijkheid om punten te halen met een goede beoordeling op het Extended Essay en het essay van Theory of Knowledge. Bij een zeer goede afsluiting van deze twee onderdelen kunnen maximaal 3 punten worden verdiend. De Essays krijgen een waardering A

(excellent), B (Good), C (satisfactory), D (matig) of E (ondermaats). Wanneer een leerling een E scoort op een van deze twee essays, wordt dit gezien als een reden om geen diploma toe te kennen. De leerling is daarmee dus direct gezakt. Dit komt bij het Extended essay vaker voor dan bij TOK, respectievelijk 2% en 0,2%. De manier waarop de waarderingen worden samengenomen en diplomapunten opleveren, wordt getoond in Tabel 24.

Tabel 24 | Het aantal diplomapunten dat wordt toegekend afhankelijk van de beoordeling van Theory of Knowledge en het Extended Essay

	Theory of knowledge					
Extended essay		A	B	C	D	E
	A	3	3	2	2	Gezakt
	B	3	2	2	1	
	C	2	2	1	0	
	D	2	1	0	0	
	E	Gezakt				

Ongeveer een kwart van de leerlingen haalt 0 punten en een kwart haalt 1 punt. Slechts 10% haalt de volle drie punten. Ongeveer 40% van de leerlingen haalt dus 2 punten.

De zakslaagregeling van het diploma programme ziet er als volgt uit:

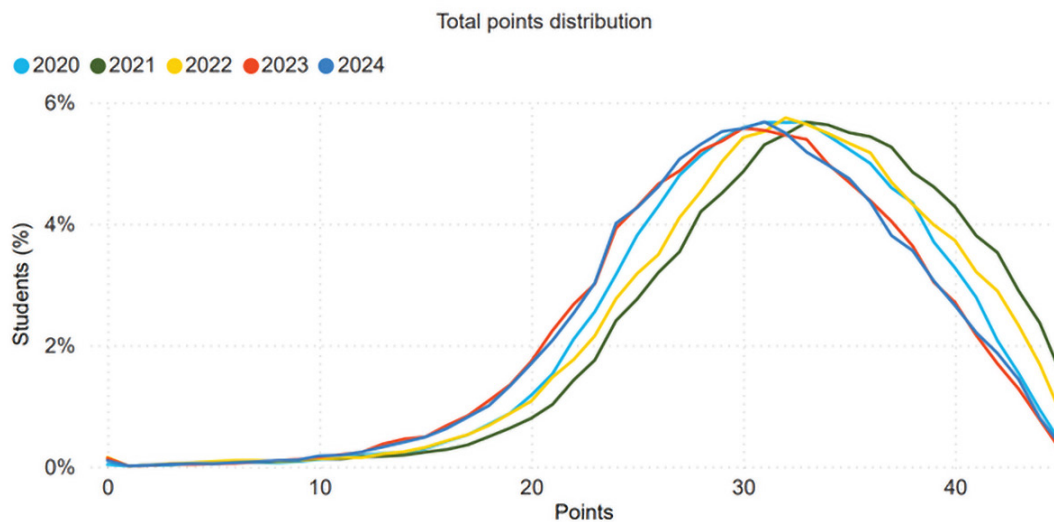
- Alle internal en external assessments en verplichtingen van alle vakken moeten zijn voltooid
- Tenminste 24 punten behaald
- Extended essay en/of Theory of knowledge zijn niet beoordeeld met een E
- Voor geen enkel vak is het cijfer 1 behaald.
- Een leerling mag maximaal tweemaal het cijfer 2 hebben voor een vak.
- Een leerling mag maximaal driemaal het cijfer 3 of lager hebben voor een vak.
- De som van de drie hoogste cijfers op de HL vakken is ten minste 12 punten.
- Kandidaten met 3 SL vakken hebben ten minste 9 punten voor deze vakken behaald; kandidaten met 2 SL vakken hebben ten minste 5 punten voor deze vakken behaald.
- CAS activiteiten, deelname en reflectie zijn adequaat voltooid.

Om bovenstaande regels in verband te brengen met de praktijk is in Tabel 25 getoond hoe vaak een bepaald cijfer voorkwam.

Tabel 25 | Frequentie van de cijfers zoals die in de mei-sessie van 2023 werden gegeven

Cijfer	%
1	0,9
2	5,2
3	13,0
4	24,5
5	27,4
6	21,0
7	8,0

Het gemiddeld cijfer over alle vakken heen is ongeveer een 4,7. Het gemiddeld aantal diplomapunten kwam in 2023 uit op 30. Het aantal wisselt nog wel van jaar tot jaar. Dit is zichtbaar in Figuur 5.

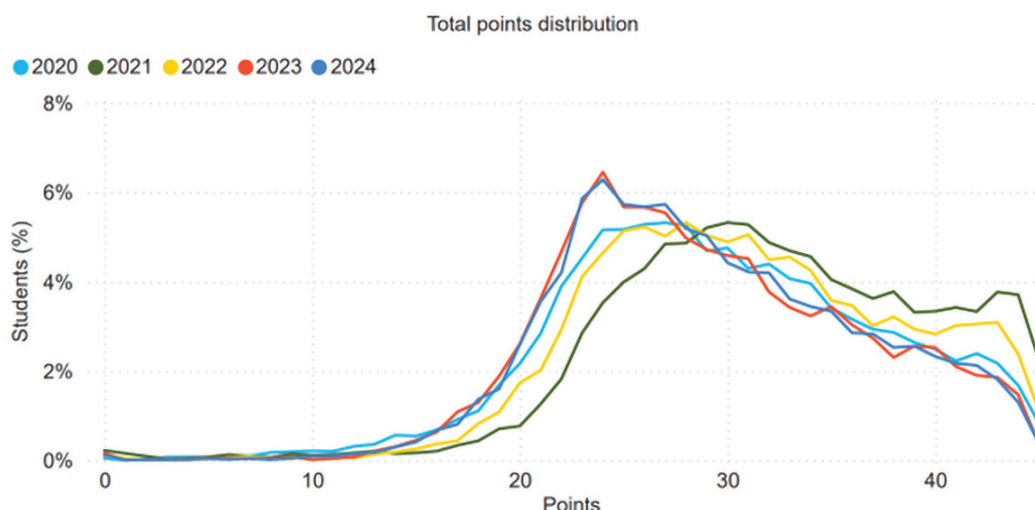

Figuur 5 | Verdeling van het totaal aantal diplomapunten in 2019 – 2023 voor de mei-sessie⁸.

Het slagingspercentage voor het IB DP is ten opzichte van examensystemen in andere landen relatief laag: 80%. Het grootste deel van de leerlingen zakt omdat ze de 24 punten niet halen. Dat zijn er ongeveer 16%. De andere 4% haalt dus wel 24 punten maar voldoet niet aan een van de andere diploma eisen. We hebben al gezien dat een aantal niet slaagt omdat het Extended essay niet van voldoende niveau was. Ook de eis dat de drie HL vakken samen 12 punten op moeten leveren is een eis waar leerlingen op zakken. Ze zakken dus ondanks dat ze wel voldoende compensatie kunnen halen uit hun SL vakken. Overigens blijkt dat de gemiddelde cijfers voor de HL-variant meestal iets hoger liggen dan voor de SL-variant: gemiddeld over de 13 grootste vakken (door meer dan 20% van de leerlingen gekozen) is het cijfer voor de HL-variant ruim 0,2 cijferpunt hoger. Dit komt waarschijnlijk omdat de leerlingen de vakken waar ze goed in zijn vooral op HL-niveau kiezen. Bijvoorbeeld, de echte beta-leerlingen zullen er voor kiezen om de exacte vakken op HL te doen terwijl de leerlingen die minder aanleg voor deze vakken hebben eerder zullen kiezen voor SL. Er zijn twee uitzonderingen op deze regel: Bij geschiedenis en Engels A ligt het precies andersom.

Bijzonder is dat de cijferverdeling voor de november afname er behoorlijk anders uit ziet. Figuur 6 laat zien hoe de cijferverdeling in november 2024 eruit zag.

⁸ Bron: The IB Diploma Programme and Career-Related Programme Final Statistical Bulletin, May 2024 Assessment Session, pagina 8: [dp-final-statistical-bulletin-may-2024_en.pdf](#)

Figuur 6 | Verdeling van het totaal aantal diplomapunten in 2020 – 2024 voor de november-sessie⁹

De bijzondere vorm van deze verdeling heeft ongetwijfeld te maken met het grote percentage herkansers dat in deze populatie aanwezig is (zie algemeen).

De herkansing

Er bestaat geen herexamen binnen dezelfde afnameperiode. Een leerling kan een examen herkansen door in de volgende afnameperiode (een half jaar later) het examen nogmaals af te leggen.

De herkansing

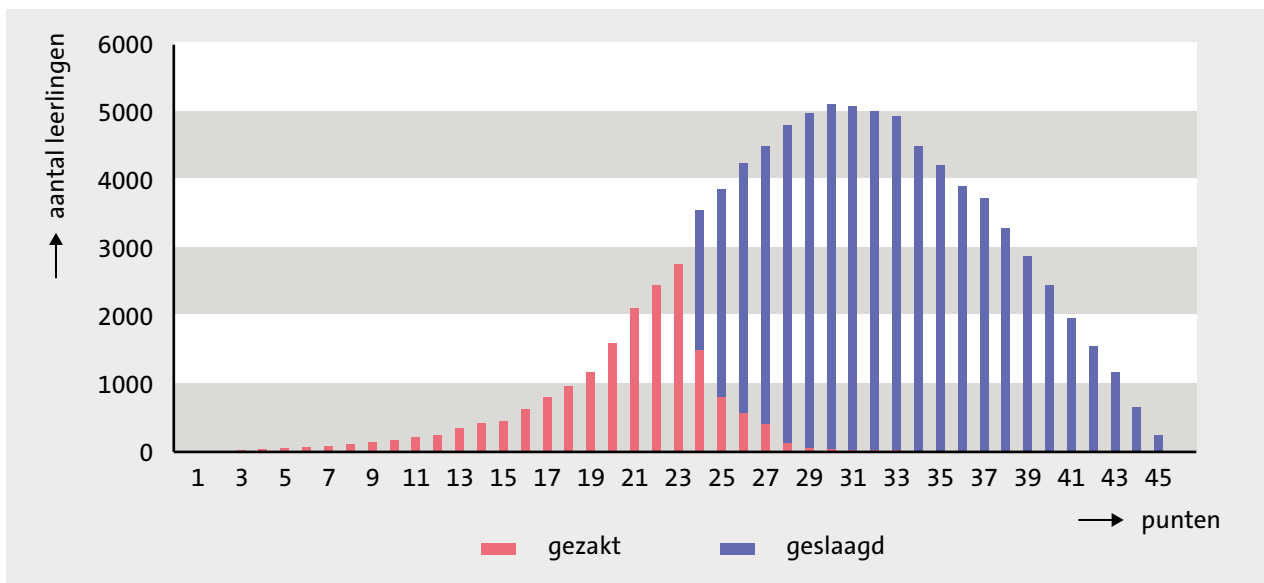
Er bestaat geen herexamen binnen dezelfde afnameperiode. Een leerling kan een examen herkansen door in de volgende afnameperiode (een half jaar later) het examen nogmaals af te leggen.

De cijferverdeling

In Figuur 7 is de verdeling weergegeven van de puntentotalen in het IB. Een leerling moet minimaal 24 punten halen. Een leerling doet examen in zes vakken. De cijferschaal loopt van 1 tot en met 7. De 24 punten kunnen dus behaald worden door op elk van de zes vakken gemiddeld een vier te halen. Een bijzonderheid is dat in het IB de leerling tot maximaal drie extra punten kan halen met behulp van zijn prestaties op het *Extended Essay* en het essay voor *Theory of Knowledge*. We hebben er daarom voor gekomen om de som weer te geven van alle punten, in plaats van het gemiddeld cijfer voor 'hoofdvakken'. De som loopt tot 45. Figuur 7 is gebaseerd op de uitslagen van de mei-afname in 2023 (N = 91.368)¹⁰ Door het klassikale systeem en omdat de meeste IB scholen op het noordelijk halfrond liggen, zijn de leerlingen van de mei-periode vooral 'eerstekansers' die voor al hun vakken tegelijk examen doen.

⁹ Bron: The IB Diploma Programme and Career-Related Programme Final Statistical Bulletin, November 2024 Assessment Session, pagina 6: [dp-provisional-statistical-bulletin-november-2024_en.pdf](#)

¹⁰ [IB Diploma stats | International Baccalaureate® - International Baccalaureate®](#)

Figuur 7 | Verdeling van de som van punten van leerlingen in het IB in mei 2023.

Net als in Nederland zien we dat er leerlingen zijn die wel hebben voldaan aan de minimum-eis voor het aantal punten, maar die toch zakken. Ook het IB kent een aantal aanvullende eisen. Zo zijn er grenzen aan het aantal onvoldoendes en er moet een minimum aantal punten komen van de vakken die op hoog niveau zijn gedaan. De maxima die gesteld worden aan het aantal onvoldoendes zijn ongeveer even streng als in Nederland. Wanneer alle aanvullende eisen zouden worden opgeheven, zou het percentage gezakte kandidaten met ongeveer 20% dalen. Wat ook opvalt is het relatief hoge percentage leerlingen dat zakt. Daar waar de meeste landen een slagingspercentage hebben van 90-95%, ligt dat hier op 80%.

Na het examen

Leerlingen met een IB-diploma kunnen wereldwijd bij zeer veel universiteiten terecht. Het diploma wordt erkend en gewaardeerd. Toch worden in uitzonderlijke gevallen extra eisen gesteld aan de keuze van de vakken en/of de behaalde resultaten. Dit is afhankelijk van het land en van de universiteit.

Annex | Aanvullende informatie bij bijlage 5

Keuze voor vakken van IB DP leerlingen per groep van vakken.

#	Vak uit groep 1	%
1	Engels A	83
2	Spaans A	10
3	Chinees A	4
4	Frans A	2
5	Duits A	2
	Nederlands A	0,4
	Overige talen A	12
Totaal		113,4

#	Vak uit groep 2	Language B	Ab initio	Totaal
1	Spaans	29	9	38
2	Engels	26	0	26
3	Frans	16	5	21
4	Duits	4	1	5
5	Chinees	4	1	5
	Latijn	1,2		1,2
	Nederlands	0,4	0,1	0,5
	Overige talen			9
Totaal				105,7

#	Vak uit groep 3	%
1	Geschiedenis	38
2	Business management	25
3	Economie	23
4	Psychologie	22
5	Aardrijkskunde	8
6	Wereld politiek	7
7	Filosofie	4
8	Sociale en culturele antropologie	2
9	Digitale samenleving	2
10	Wereld religie	1
	Overig	1
Totaal		133

#	Vak uit groep 4	%
1	Biologie	44
2	Scheikunde	28
3	Natuurkunde	23
4	Computer wetenschappen	6
5	Sport, activiteit en gezondheid	5
6	Design technologie	3
	Overig	0,5
Totaal		109,5

Interdisciplinair vak voor groep 3 en 4: Environmental systems and societies: 17%

#	Vak uit groep 5	%
1	Analyse HL	19
2	Analyse SL	36
3	Toepassingen HL	7
4	Toepassingen SL	38
Totaal		100

#	Vak uit groep 6	%
1	Beeldende kunsten	13
2	Film	4
3	Theater	3
4	Muziek	3
5	Dans	1
Totaal		24

Cito

Amsterdamseweg 13
6814 CM Arnhem
Postbus 1034
6801 MG Arnhem
T (026) 352 11 11
www.cito.nl

Fotografie: Gijs Versteeg
© Cito B.V. Arnhem (2025)

